

Universitetskanslersämbetets utbildningsutvärderingar

Självvärdering

Lärosäte: Mittuniversitetet

Yrkesexamen: Förskolläraexamen

Beskrivning

Mittuniversitetets (MIUN:s) erfarenhet av lärarutbildning har djupa historiska rötter. Vid folkskolestadgans införande 1842 var stiftsstadens Härnösand en av de städer i Sverige som fick i uppdrag att anordna lärarutbildning. Redan påföljande år, 1843, startade lärarutbildningen, som blev den första högre utbildningen i Norrland. Alltsedan dess har lärarutbildning funnits vid vad som idag är MIUN. Inga utbildningar vid MIUN engagerar så många studenter och så mycket personal som just lärarutbildningarna, och förskolläraryrket ingår i en väl etablerad lärarutbildningsmiljö. Förskolläraryrket var först ut i den nya lärarutbildningen vid MIUN, och den första gruppen studenter inledde sina studier höstterminen 2011. Söktrycket till programmet har genomgående varit högt, och genomströmningen är likvärdig med den för riket genomsnittliga. Utbildningen har haft intag på såväl höst- som vårtermin (höstterminen 2018 och vårterminen 2019 är antalet platser 60 per termin). Utbildningen genomförs med distributionsformen campus-distans¹, med campusförlagd undervisning (s.k. "inneveckor") i normalfallet var femte vecka och däremellan IT-undervisning. Denna form har uppskattats av studenterna, som visat sig nöjda med upplägg och kvalitet på utbildningen. I kurserna är närvaron under de campusförlagda veckorna god. Upplägget under veckorna syftar till variation av läraktiviteter och examinationer, vilket gynnar närvaron. Föreläsningar varvas med seminarier, redovisningar, workshops, praktiskt-estetiska inslag och examinationer. Upplägget är noga genomtänkt så att studenterna ska uppleva det meningsfullt att delta även i formellt icke-obligatoriska inslag, som till exempel föreläsningar. Undervisningstiden på en 7,5 hp. kurs ligger på ca 30-40 timmar på campus, samt, i de flesta kurser, ett antal timmars undervisning via nätet. I undervisningstid motsvarar detta väl vad en campusförlagd utbildning ger. Från 1 juli 2014 till 30 juni 2017 drevs ett projekt med syfte att ytterligare utveckla campus-distansmodellen. Projektet arbetade med utveckling av befintlig campus-distansmodell för lärarutbildningsprogrammen. Campus-distansmodellen har nyligen utvärderats grundligt, och i den oberoende utvärderingen framhålls att det "framgår tydligt att kurserna har uppdaterats, modifierats och moderniserats. Det framgår att genom projektet har olika verktyg blivit synliga och projektet har på ett öppet och tillåtande sätt gett medarbetarna möjlighet att pröva och experimentera. Tekniska och digitala verktyg har kunnat provas och utvecklas." Vidare beskrivs utvecklingen framåt för att fortsätta "den utstakade vägen med förnyelse av Campus/Distansmodellen, mer

¹ Bakgrunden till en lärarutbildning på campus-distans är att i början av 1990-talet utvecklades vid dåvarande Högskolan i Sundsvall/Härnösand, sedermera Mitthögskolan, numera MIUN, en modell för genomförande av lärarutbildning som hade till syfte att göra det möjligt för personer i Norrlands inland att studera till lärare. Modellens utgångspunkt var att det fr.a. fanns många invånare som inte hade någon praktisk möjlighet att studera heltid på campus. Därmed behövde nya former av utbildningsmöjligheter utvecklas och det som vid den tiden då var möjligt var en blandning av campus och distans för att öppna vägar även för denna presumtiva studentgrupp. Över tid har MIUN:s forskning och kompetens kring e-lärande utvecklats betydligt, fram till dagens välfungerade modell. Utbildningsmodellen kommer att fortsätta att förnyas och förändras, för att även framgent kunna leverera en hög kvalitet till studenterna och, i förlängningen, vara fortsatt attraktiv för studenterna

mot blended learning och mobilt lärande för att nå målet med att tillhandahålla Sveriges modernaste distansutbildning som bygger på internationell standard och kvalitet.”²

Efter dialog med regionen startades förskolläraryrket höstterminen 2017 även på den andra av MIUN:s campusorter, Östersund. Denna gång har valts att ge utbildningen i reguljär form. Anledningarna till detta val av studieform är flera: dels en önskan från regionen, dels ett intresse av programmet att utveckla en reguljär utbildning, och få möjlighet att analysera och utvärdera för- och nackdelar med reguljär förskolläraryrket i jämförelse med campus-distans. De olika distributionsformerna och satsningen på reguljär förskolläraryrket kommer att utvärderas grundligt. Redan genomförda analyser visar att måluppfyllelsen och genomströmningen förefaller bli tillfredsställande. Som exempel kan nämnas att av 35 studenter som påbörjade utbildningen höstterminen 2017 var det i maj 2018 33 studenter kvar. Studentutvärderingarna som hittills genomförts visar även de på en hög nöjdhet med utbildningen och dess innehåll.

Programmets upplägg regleras av utbildningsplan och kursplaner. Utbildningen till förskollärare innehåller studier inom det förskolepedagogiska området om 120 hp. Därutöver ingår en utbildningsvetenskaplig kärna om 60 hp. samt verksamhetsförlagd utbildning om 30 hp., förlagd inom relevant verksamhet. Inom ramen för kursfordringarna ska studenten fullgöra ett självständigt arbete omfattande 15 hp. inom det förskolepedagogiska området. Samtliga kurser är på grundnivå. Den bifogade utbildningsplanen visar vad den utbildningsvetenskapliga kärnan omfattar, vilka kurser som ingår i programmet samt i vilken ordning de läses. Utbildningen har 20 veckors verksamhetsförlagd utbildning. VFU:n är förlagd till fyra kurser á 7,5 hp. i termin 2, 4, 5 och 6. Under VFU-kurserna har studenterna kontinuerligt stöd av en behörig förskollärare, som vanligtvis är utbildad handledare, och alla studenter får adekvat VFU-plats. Den verksamhetsförlagda utbildningen är upplagd med progression mot självständighet i den kommande yrkesrollen.

Under åren från 2011 har ett antal ändringar i programmets utformning skett. Vårterminen 2018 började en ny utbildningsplan att gälla. De studenter som påbörjade sina studier då följer den. De studenter som påbörjade utbildningen fram till och med hösten 2017 följer den gamla utbildningsplanen. Det innebär att utbildningen nu ges med två utbildningsplaner parallellt. Den största skillnaden i den nya utbildningsplanen jämfört med den gamla är att varje termin numera är upplagd som en kurs om 30 hp. med delmoment av varierande omfattning. Programförändringar som genomförts diskuteras utförligare längre fram i självvärderingen.

Organisation av lärarutbildningen och förskolläraryrket

2015 togs ett viktigt steg för att stärka lärarutbildningsmiljön och kvalitetssäkra lärarutbildningsprogrammen. En ny lärarutbildningsorganisation, med en vicedekan för professionsutbildningar som ordförande i en för ändamålet särskilt skapad styrgrupp, *Samordningsorganet för lärarutbildning* (SAOL), infördes då. I SAOL ingår, förutom vicedekanan, avdelningschefer för i lärarutbildningen medverkande avdelningar samt representanter för studenter. SAOL utgör ett organ för ledning, utvecklingsfrågor, styrning och samordning av lärarutbildningen, och har mandat att fatta beslut i avdelningsöverskridande och strategiska frågor som rör lärarutbildning.

För riktade forskningsinsatser mot lärarutbildningarna finns ett forskningsberedande råd. Där hanteras ärenden rörande pedagogisk forskning samt didaktisk och ämnesdidaktisk forskning i anslutning till

² Utvärderingen genomfördes på uppdrag av MIUN av Dr. Ebba Ossiannilsson, Ossiannilsson, Quality in Open Online Learning (QOOL) Consultancy.

lärarutbildningsprogrammen. Detta råd är en del av universitetets kollegiala organisationsstruktur och underställt de två fakulteterna. Rådet har ett särskilt ansvar för att stärka forskningen mot lärarutbildning och att särskilt beakta behoven inom områdena ämnesdidaktik, forskning mot förskolans verksamhetsområde och forskning med inriktning mot verksamhet inom fritidshem. De forskningssatsningar rådet initierat utvärderas kontinuerligt av vicedekanan och fakulteterna.

För lärarutbildningsprogrammen finns ett gemensamt programråd inrättat. Det utgör en gemensam, samverkande instans för de sex olika lärarprogrammen³. Bakgrunden till att det finns ett gemensamt programråd ligger främst i det skäl att flera centrala lärarutbildningsfrågor är av programöverskridande natur, som exempelvis samverkan med omgivande samhälle, kompetensutveckling och kvalitetsssäkring. Programrådet utgörs av vicedekanan (ordförande), och programansvariga för respektive lärarutbildningsprogram, en representant från var och en av de avdelningar som är verksamma i lärarutbildning samt en studeranderepresentant (samt en adjungerad). Därutöver ska ingå minst en representant för skolhuvudmän eller liknande. I programrådet ingår även studierektor för VFU i lärarutbildningarna samt en representant från det *Regionala utvecklingsnätverket* (RUN). Vid behov kan programrådet adjungera ytterligare kompetens. Programrådet sammanträder minst två gånger per termin, och kan vid behov delegera mandat till vicedekan eller programansvarig.⁴ Ett gemensamt programråd har visat sig vara en styrka för lärarutbildningen och förskolläraryrket. Frågor som hanteras där är vanligtvis av ämnes-, program- och avdelningsöverskridande karaktär. Rådet underlättar samverkansmöjligheter med intressenter från regionen och med studentrepresentanter, och fungerar som ett både kvalitetsdrivande och samverkande organ för lärarutbildningen i stort. Rådet inventerar också behov av lärarfortbildning, och arrangerar tillsammans med RUN minst en kompetensutvecklingsdag ("Lärarkollegiedag") per termin.

För varje lärarutbildningsprogram finns en programansvarig. Programansvariga på MIUN är i normalfallet disputerade, vilket också är fallet för förskolläraryrket.⁵ Programansvarig leder regelbundet ett samråd med programarbetslaget (s.k. programträffar).

³ I utbildningsmiljön ingår dessutom bland annat fem ytterligare lärarutbildningsprogram. Det är fritidsläraryrket, grundlärarprogrammet F-3, grundlärarprogrammet 4-6, Kompletterande pedagogisk utbildning (KPU) och ämneslärarprogrammet. Förutom dessa lärarprogram ges vid avdelningen för utbildningsvetenskap (UTV) även exempelvis fristående kurser, magister- och masterprogram, samt forskarutbildning inom huvudområdet pedagogik. Vidare genomför MIUN, och då främst nämnda avdelning, en betydande mängd uppdragsutbildningar som vänder sig till lärare och skolledare. Ett sådant exempel är att MIUN sedan höstterminen 2015 av Skolverket givits uppdraget att genomföra den befattningsutbildning (rektorsprogrammet) som utgör ett krav för anställning som rektor. Ytterligare uppdragsutbildningar som ges är lärarlyftskurser i olika ämnen för F-6, samt korta kurser på olika teman, exempelvis om studieteknik, skoljuridik, mål- och resultatstyrning, flerspråkighet och interkulturalitet, samt nyanlända elevers lärande och skolframgång.

⁴ Exempel på programrådets ansvarsområden är följande: ansvara för att utveckla och stärka lärarutbildningen vid MIUN; verka för kvalitetsutveckling och säkerställande av kvalitet i lärarutbildningarna; lämna förslag till fakulteterna för beslut om nya utbildningsplaner; ansvara för att lärarutbildningarna har en tydlig programprogression; ansvara för omvärldsbevakning och samverkan för lärarutbildningsprogrammen.

⁵ Exempel på ansvarsområden för programansvarig är att: utöva det operativa ansvaret för utbildningens progression, kvalitet, uppföljning och utveckling samt att initiera utvecklingsbehov avseende programmet hos programråd och ämneskollegier; initiera frågor gällande programmets pedagogiska och vetenskapliga kvalitet; i samverkan med avdelningschefer och ämnesföreträdare/studierektorer ansvara för bemanning och kompetensanvändning; tillsammans med berörda ämneskollegier/studierektorer ansvara för samordning av kursutbud; i samråd med ämneskollegierna ansvara för innehållet i programmets utbildningsplan och tillhörande kursplaner; övervaka programuppföljning och att analysera programmets kursutvärderingar; ansvara för planeringsdagar för lärarprogram; kontinuerligt anordna programsamråd med representanter för i programmet ingående kurser; ansvara för relevant omvärldsbevakning för programmet; ansvara för kontakter med studenter i samband med studentärenden.

Förutsättningar

Personal

2018 finns på avdelningen för utbildningsvetenskap (UTV), som ansvarar för förskollärarytbildningen, tre professorer, tre docenter, 13 lektorer, samt ett tiotal doktorander och omkring 25 adjunkter. Den presentation av den aktuella forskningsmiljön, som följer under "Utbildningsmiljö", visar dels att det finns en tämligen stor omgivande grupp av professorer, lektorer, adjunkter samt doktorander i lärarutbildningsmiljön vars forskning är relevant för förskollärarytprogrammet och kommer programmets studenter till del, dels att det även finns en forskningsinriktning mot yngre barn och förskola, bl.a. om förskoleutbildning, tal-, läs- och skrivutveckling, lärandemiljöer och litteratur i förskolan. Mot förskollärarytprogrammet har inom ramen för den mer omfattande miljön en mindre grupp lärare, med större undervisningsdel mot programmet, koncentrerats, vilket syftar till att ge ett tydligt ansvar för planering, genomförande, utvärdering och utveckling av programmet och dess kurser. Samtidigt finns många ytterligare lärare med mindre undervisningsdelar mot programmet. Detta upplägg av lärarresursen ska dels säkerställa att både god professionskompetens och förskoleforskning finns representerat, dels att andra för programmet viktiga specialkompetenser (t.ex. om genus/jämställdhet, specialpedagogik och estetiska lärprocesser) finns i lärarresursen för programmet. Vidare har MIUN säkerställt professorskompetens mot programmet. Aktiva forskare finns således involverade i programutbildningen, och presentation av pågående forskning sker flera gånger under utbildningens gång, mest tydligt är det innan de självständiga arbetena, då professorer, lektorer och doktorander presenterar forskning och utvecklingsprojekt för att stimulera studenternas intresse för egen professionsnära forskning och förskoleutveckling. Bland lärarna finns forskning representerat rörande bl.a. lärarstudenters syn på sin förskollärarytutbildning och lärarutbildares syn på sitt uppdrag inom förskollärarytprogrammet (professor), litteracitet (docent), barnlitteratur (lektor), lärmiljöer på förskolan (lektor), uppfattningar om jämställdhetsarbete i förskolan (lektor), förändringsarbete i utbildningsväsendet (lektor), barns och ungdomars visuella kulturer och bilddidaktik (lektor), specialpedagogik (lektor), förskolans ledarskap, skolutveckling och systematiskt kvalitetsarbete (lektor), digitalt läsande och skrivande samt multimodalt berättelseskapande (doktorand), jämställdhetsintegrering (doktorand), matematikläromedel (doktorand), elevers kommunikation (doktorand). Vidare finns ett utvecklat samarbete med regionen, vilket innebär att kompetens i t.ex. dramapedagogik (Sundsvalls kulturskola och Härnösands bibliotek), olika konstformer och dess användning i undervisning (Scenkonst Västernorrland), specialpedagogik (Sundsvalls kommun), musikpedagogik (Sundsvalls kommun, Ålsta folkhögskola och Härnösands bibliotek) inhämtas av kursansvariga lärare till vissa specifika kurser. Dessutom finns i flera kurser ett nära samarbete med olika förskolor i regionen, framförallt på kursen "Lek som värld och fenomen".

Våren 2018 tas ett tiotal lärare i hög grad i anspråk för den planering, undervisning, handledning, administration, examination, utvärdering samt kvalitetsarbete och samverkan som sker inom programmet. Därutöver tillkommer ytterligare lärarresurs in i specifika delar av utbildningen för att bidra med sin undervisnings-, professions- eller forskningskompetens. Som kursansvariga finns alltid erfarna lärare. Upplägget av bemanningen mot programmet syftar till att ett antal erfarna lärare ska ha ett tydligt ansvar för utbildningen, och därför ha en tämligen stor del av sin undervisning riktad mot programmet, vilket ska ge studenterna tydlighet i information och ansvar, samt minimera risken att de upplever enskilda kurser för som "splittrande" eller som "isolerade öar". I värderingar från lärare och studenter, samt i genomförda programdialoger, har hittills tydligt framkommit att ambitionen med denna organisationsmodell, med en något mindre grupp lärare riktade mot programmet och med en stark miljö av kringresurser och kompetens, ses som positiv. Utvecklingen mot att öka vissa lärares undervisningsandel i programmet ska fortsätta framgent. I programmet har sedan länge säkrats att samtliga examinatorer är disputerade, och samtliga

disputerade lärare ska enligt avtal undervisa på minst 25 procent av en heltid. Detta för att säkra vetenskaplig kompetens i programmet. Under 2018 har dock andra omständigheter (forskning, annan undervisning och olika uppdrag) gjort det svårt att säkerställa denna nivå av disputerad kompetens från ett par av de disputerade lärarna, men målet finns kvar med ambitionen att det ska nås 2019/20. Att öka de forskande lärarnas undervisningsandel i programmet ses alltså av MIUN som det främsta prioriteringsområdet. Därför rekryteras under 2018 ytterligare en professor mot lärarutbildning, samt ett antal lektorer och doktorander i pedagogik.

I lärargruppen finns bredd och djup avseende såväl ämneskunskaper som förskoledidaktisk kompetens. När det gäller andelen lärare med relevant professionserfarenhet (från förskola och förskolechefskap men även från specialpedagogik och grundskola) är andelen hög. Vidare finns god kompetens inom vetenskaplig teori och metod, delar som i huvudsak disputerade ansvarar för. Placeringen av utbildningen på en avdelning, med en särskild grupp lärare som särskilt ansvariga och deltagare i ett programarbetslag ("programträff") ger en tydlighet och en struktur som betydligt underlättar det systematiska kvalitetsarbetet. Den samlade lärarkapaciteten präglas av stabilitet och varaktighet, vilket bör ses som ytterligare en styrka för programmet. Dessutom är systemet med kompetens- och tjänsteväxling under uppbyggnad, då den är en viktig del av MIUN:s övningskolemodell. Syftet med denna växling är att stärka förskollärarytbildningen genom att inom ramen för de teoretiska studierna lyfta in beprövad erfarenhet som yrkesverksamma förskollärare besitter. Som nämnts finns dock redan ett väl utbyggt samarbete med bl.a. regionens förskolor.

Könsfördelningen inom förskollärarytbildningsprogrammets lärarresurser är ojämn. Avdelningen, och lärarutbildningsprogrammen, har historiskt sett rekryterat fler kvinnor än män. UTV har ofta rekryterat verksamma lärare till adjunkter. Flera av dessa har sedan gått vidare till avdelningens forskarutbildning. För förskollärarytbildningsprogrammets lärare är förhållandena så att ungefär 1/3 är män och 2/3 är kvinnor. Försök har gjorts att rekrytera fler män till tjänster, vilket delvis har lyckats. Förhållandet att en majoritet av förskollärarytbildningsprogrammets lärarpersonal är kvinnor delar MIUN med andra lärosäten i Sverige.

Säkerställande av tillräckliga lärarresurser, uppföljning samt kompetensutveckling av lärarna

Målet att lärarkapaciteten ska präglas av stabilitet och varaktighet följs systematiskt upp, dels på en mer övergripande nivå, som i SAOL, där cheferna för de avdelningar som ingår i lärarutbildningen möts, dels på programnivå. På programnivå sker programdialoger för förskollärarytbildningsprogrammet mellan vicedekan, avdelningschef UTV, ämnesföreträdare i pedagogik, studierektor för UTV samt programansvarig. Dessa programdialoger är en viktig del i ett systematiskt kvalitetsarbete närmast programmet, där ansvarig avdelning, och lärarutbildningsorganisationen som helhet, vidtar åtgärder för kompetensutveckling samt reviderar kompetensförsörjningsplaner både på kort och på lång sikt.

Programmets lärargrupp kännetecknas alltså av stabilitet, och den följs systematiskt upp för att säkerställa att kompetens finns framledes, till exempel efter pensionsavgångar. Samtidigt är den samlade lärarutbildningsmiljön på MIUN växande. UTV har systematiskt rekryterat för att säkerställa god kompetens på programmet. Programmet tar även in kompetens från fältet, för att säkerställa dagsaktuell professionsnära kompetens. Exempel på detta visas mer utförligt längre fram.

Varje lärare i programmet har utrymme för individuell och kollegial kompetensutveckling, vilket ska ge förutsättningar för att lärare ska kunna ta ansvar för och utveckla sin kompetens. Samtliga lärare vid UTV har haft fem procent avsatta i sin tjänst för kompetensutveckling, men från 2018 har detta utökats till 15 procent. Detta är en generell satsning som gjorts för UTV för att möjliggöra för de anställda att fördjupa och utveckla sin kompetens. En kontinuerlig uppföljning av lärarnas sammantagna kompetens sker, bland annat genom programdialogen och i form av årliga medarbetarsamtal med avdelningschef. Behov av

kompetensutveckling diskuteras också på Programrådet, och särskilda fortbildningsdagar anordnas. Ytterligare exempel på kompetensutveckling för i programmet verksam personal är de så kallade "Lärarkollegiedagarna" som genomförs en gång per termin. De är gemensamma för personal inom MIUN:s lärarutbildningsprogram. I programrådet diskuterar programansvariga och vicedekan med studentrepresentanter, VFU-studierektor, avdelningsrepresentanter, RUN och kommunrepresentanter behoven av aktuell kompetensutveckling både på kort och lång sikt. Läsåret 2017-18 genomfördes kompetensutveckling av lärarprogrammets lärare mot "Studenter i behov av särskilt stöd" (ht-17) och "Jämställdhetsperspektivet i lärarutbildningen" (vt-18). Tidigare insatser (2016) har berört "Utveckling av lärarutbildning i samverkan med skolhuvudmän" samt "Ledarskap". Kommande insatser läsåret 2018-19 behandlar hur man i lärarutbildningsprogrammen behandlar områdena nyanländas lärande och digitala verktyg. De teman som behandlats på fortbildningsdagarna följs vid behov upp av programansvarig och i programarbetslaget, till exempel över hur man arbetar med jämställdhetsperspektiv i programmet. Resultat från inventeringar leder således till både kompetens- och kvalitetsutvecklande åtgärder.

Sammanfattningsvis: Styrkeområdena beträffande förutsättningen "Personal" är att: det finns en lärargrupp med hög andel undervisning och tydligt ansvar för utbildningen; bredd och djup i ämneskunskaper och didaktik finns bland personalen; disputerade lektorer och samt en professor finns i programmet; disputerade ansvarar för en betydande del av den "vetenskapliga skolningen"; stor professionserfarenhet finns; samverkan med skolhuvudmän ger studenterna beprövad erfarenhet från fältet samt i hög utsträckning handledare som genomgått handledarutbildning; stabilitet finns i lärarkåren; kompetensutvecklingsbehov inventeras och fortbildning bedrivs systematiskt; system, med bland annat programdialogerna, säkrar kompetensbehov. Ett utvecklingsområde är att öka andelen forskarutbildade lärares och professorers del i programmets undervisning, och åtgärder i den riktningen har och kommer att fortsätta vidtas. Ett exempel på åtgärd är de tjänster i pedagogik (doktorander, lektorer och professor) som är under tillsättning eller nyligen har tillsatts. Andra exempel är att förskoleforskning är ett prioriterat område för forskningsberedande rådet, samt att flera projekt i samverkan med regionen rörande förskoleforskning startats, vilka bedrivs av på programmet verksamma lärare. Dessa åtgärder sammantaget ska öka forskningen mot förskola och antalet "forskande" lärare i programmet.

Förutsättningar

Utbildningsmiljö

MIUN har de senaste åren riktat flera långsiktiga satsningar för att ytterligare stärka sin kompetens mot lärarutbildning och förskolläraryrket, och för att tydligare forskningsanknyta utbildningarna. Nedan kommer först den direkta förskoleforskningen redovisas, varefter den bredare vetenskapliga och professionsinriktade miljön diskuteras.

Förskola och skola är självklara och viktiga kunskapsområden för den forskning som sker i pedagogik. En hel del av de forskningskompetenser som finns bland lärarna i programmet har berörts tidigare i självvärderingen, och kommer därför ej att upprepas här. En viktig form av förskoleforskning sker i samverkan med regionen, och forskningsprojekt bedrivs och finansieras tillsammans med kommunala aktörer.⁶ Dessa samverkansavtal har hittills resulterat i en rad pågående projekt, varav flera är kopplade till

⁶ Vid MIUN bedrivs för närvarande en rad forsknings- och utvecklingsprojekt där skolhuvudmän, länsstyrelser, näringsliv och forskare från MIUN ingår. Sådan samverkan genom forskning innebär en långsiktig och gemensam regional satsning för att stärka kopplingen mellan samhälle, näringsliv, kommunens verksamheter, grundutbildning och forskning. Bakgrunden till detta är att MIUN har slutit samverkansavtal med Sundsvalls kommun, Östersunds kommun, Timrå kommun och Härnösands kommun. Dessa avtal innebär att kommunerna och lärosätet gemensamt finansierar sådana forskningsprojekt som både har en samhällsrelevans, en lokal förankring och som utgår från inomvetenskapligt

lärande, förskola och grundskola. Projekten bidrar till utveckling av praktisknära forskningsresultat, samverkan mellan lärosätet och regionens skolor, och de resultat som produceras presenteras på olika sätt i utbildningen. Samverkansprojekten mellan MIUN och Sundsvalls kommun har en övergripande inriktning mot ledarskap, lärmiljö och hälsofrämjande utveckling, emedan samverkansprojekten mellan MIUN och Härnösands kommun inriktas mot pojkar och flickors lärande samt mot en inkluderande skola. Nedan ges ett par exempel av de projekt som startat under 2016 och 2017, och som är relevanta för förskolläraryrket.

Ett projekt för förskolan är *Bilderboken som verktyg*. Detta projekt genomförs tillsammans med förskolan Tullporten i Härnösands kommun, som har en stor andel (ca 50 procent) nyanlända barn. Kunskapen om vilka bilderböcker som fungerar för dem och hur de kan användas kommer programstudenterna till nytta i barnlitteraturkurserna för blivande förskollärare. Återföring till studenter har skett inom ramen för undervisningen om literacy och högläsning. Projektet kopplas också till ett nordiskt nätverk (med stöd från NordPlus) som arbetar med liknande frågor i Danmark, Norge och Finland. Ett annat samverkansprojekt hette *Kulturella uttrycksformer för lärande och kommunikation*. Projektet genomfördes under hösten 2016 i samarbete med Scenkonst Västernorrland. Syftet var att utveckla och implementera en modell för att arbeta med kulturella och estetiska uttrycksformer som ett led i att utveckla MIUN:s lärarprogram. En del av projektet, arbete med film, genomfördes i kursen UVK I. Arbetet med kulturella uttrycksformer och samarbetet med Scenkonst Västernorrland har sedan fortsatt i UVK-kurser i förskolläraryrket, men även i grundlärarprogrammen. *Mellanrumsprojektet* har riktat sig mot åldrar från förskola till gymnasiet, dock främst mot förskola. Syftet med projektet är att fördjupa förståelsen för på vilket sätt en lärandemiljö kan planeras, utformas och byggas så att den skapar möjligheter för ett entreprenöriellt lärande. Projektets resultat har förmedlats till programmets studenter inför deras självständiga arbeten. De projekt som nämnts ovan är de för programmet väsentligaste av de projekt som pågår. Andra projekt berör hållbar utveckling, digitalisering, lärmiljöer i teknik, museet som didaktiskt rum, och än fler projekt kommer att starta. De samverkansavtal som MIUN har slutit med kommunerna är ett exempel på samverkan där forskning och skolutveckling (utifrån verksamhetens behov) går hand i hand, och genererar mervärden för de studenter som utbildar sig för framtidens pedagogiska verksamheter, genom att dessa skolnära forsknings- och utvecklingsprojekt dels presenteras och diskuteras i programmet och för intressenter i regionen, dels resulterar i att undervisande lärare ges möjlighet att medverka i regional skolutveckling och forskning.⁷ Ytterligare praktisknära förskoleforskning kommer att ske inom ramen för *Övningsskoleprojektet*. Planeringen för det sker våren 2018. Även detta projekt, som behandlas utförligare längre fram, kommer således att bidra till att utveckla forskning-i-samverkan-projekt.

Sedan fyra år tillbaka är doktorander, adjunkter och lektorer i pedagogik involverade i ett tiotal följeforskningsprojekt ("lärande utvärdering") inom det specialpedagogiska fältet, och har medel för *Särskilda insatser i skolan* (SIS) genom *Specialpedagogiska skolmyndigheten*. Kunskaper om dessa praktisknära projekt har på olika sätt återförts till studenterna genom föreläsningar och workshops. Några projekt som bör nämnas berör förskolan, till exempel om *Empatiskt ledarskap*, som renderat i en bok samt utbildningsmaterial. Ett annat projekt är *Språkliga interaktioner i förskolan*, där 16 förskolor i Östersund deltar med tre följeforskare från MIUN. Ett tredje projekt handlar om lärmiljöer och hur dessa kan utformas av pedagoger för att bidra till lärande. Ytterligare ett projekt heter *Barns inflytande och delaktighet i sitt eget*

relevanta forskningsfrågor som kan bidra till att skapa ny och viktig kunskap. Avtalet med Sundsvalls kommun rör sig om sammanlagt 30 miljoner SEK 2015-2017 och avtalet med Härnösands kommun om 14 miljoner SEK 2016-2020.

⁷ MIUN ingår även i den nystartade försöksverksamheten "Undervisning Lärande och Forskning" (ULF), med Umeå Universitet som värdundervisning.

lärande, och det handleds av en lärare på programmet. I projektet utvecklar deltagarna strategier för att ta tillvara barnens initiativ för att möjliggöra inflytande och delaktighet. Genom dessa SIS-projekt får MIUN dels ny, aktuell kunskap om det praktiktäna fältet inom specialpedagogik, dels får studenterna närhet till och kunskap om de aktuella projekten.

Den största interna satsning på utbildningsvetenskaplig forskning för att stärka forskningsanknytningen av lärarprogrammen är *Särskild Satsning Lärarutbildning* (SSL). Syftet är att öka antalet undervisande lärare som forskar på delar av det som de undervisar på (eller kommer att undervisa på). MIUN har genom omfattande SSL-medel prioriterat ämnesdidaktisk- och skolforskning, och en särskild satsning har riktats till forskning mot yngre barn (förskola till klass 6). Forskningsledare var en professor i pedagogik, och dessutom deltog ytterligare fyra pedagoger och två ämnesdidaktiker. Två ansökningar från projektet beviljades externa medel för fortsatt forskning mot yngre barns lärande. Samtliga SSL-satsningar har utvärderats av vicedekanan, och resultatet visar entydigt att projekten varit framgångsrika. MIUN har därför beslutat att fortsätta denna riktade satsning mot lärarutbildningsforskning. Inom ramen för SSL har ca. 7,7 miljoner kronor i SSL-medel tilldelats per år. Från 2012 finansieras sex doktorander i pedagogik med SSL-medel. Av de sex doktorander som fanns i systemet 2012 har samtliga sex disputerat, och flera av dem därefter stärkt miljön i egenskap av lektorer, bland annat på programmet. Av de fyra doktorander som påbörjade sin forskningsanställning 2013 och 2015 är forskningen inriktad mot yngre barns lärande, vilket ytterligare främjar forskningsanknytningen. För närvarande är fem ytterligare doktorander i pedagogik och didaktik under tillsättning. En del av SSL-medlen är sökbara bland MIUN:s forskare till projekt och aktiviteter som berör lärarutbildning och ämnesdidaktik. Detta ska öka möjligheten att ha fler "forskande" lärare på programmet. SSL-medel har sammanfattningsvis renderat i tio disputationer med relevans för lärarutbildningsprogrammen, dels genom de kunskaper och resultat som forskningen utmynnat i, dels genom att det ökat antalet forskande lärare på programmet.

SSL-medlen har till en viss del (ca 2 mkr) delfinansierat projektet *Världens bästa regionala utbildningssystem* (V-brus), vilket avslutades 2015 och gav viktig kompetens om regional skolutveckling. I projektet ingick en doktorand och tre seniora forskare. Ett viktigt resultat blev en ökad regional samverkan mellan länsstyrelser, näringsliv och kommunförbund, där skolutveckling, entreprenörskap och regional utveckling fokuserades. Dess syften var att utveckla regionen genom att förbättra situationen för elever, att utveckla den praktiska skolverksamheten och ledarskapet i skolan samt att beforska förändrings- och utvecklingsarbete. Projektet har resulterat i ett flertal vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar samt debattartiklar och en masteruppsats. Det ligger också till grund för en doktorsavhandling, som beräknas vara klar våren 2019. Resultat har presenterats i olika studentgrupper, för regionens förskolor, skolor och näringsliv samt vid nationella och internationella konferenser.

Ett par ytterligare projekt som indirekt rör förskollärarprogrammet bör också behandlas. Ett projekt som pågår mot yngre barns lärande är *EIPTE* (Entrepreneurship in Initial Primary Teacher Education), vilket är ett EU-finansierat projekt (Erasmus+ Strategic Partnership) som UTV ingår i 2017-2020. Projektet syftar till att lärarutbildningar ska utveckla förhållningssätt och upplägg, samt öka kvaliteten på befintliga arbetssätt och metoder, för att kunna arbeta med och förbereda lärarstudenter för uppdrag som gäller entreprenörskap. Projektet är inriktat mot F-6, men inriktningen mot entreprenöriellt lärande gör att resultaten av projektet ska tas tillvara i förskollärarprogrammet. Av betydelse för lärarprogrammet bör även MIUN:s deltagande i EU-projektet *HAND in HAND* nämnas, vilket syftar till att hitta nya metoder för att öka trivseln i skolan och stärka relationer mellan elever och mellan lärare och elever. Projektet riktas mot årskurs 8, men frågeställningarna är av relevans även för övriga lärarutbildningar. Som övriga projekt nämnda ovan är målet att även dessa pågående projekt ska kommuniceras med programmets studenter, och de kommer

att presenteras på konferenser (som "RUN-riksdagen" – se vidare längre fram) för intressenter som förskola och skola i regionen.

Avslutningsvis ska sägas något om den till programmet mer indirekta utbildningsvetenskapliga miljön, då även den ses som betydelsefull för att öka forskningen mot lärarutbildningen och antalet "forskande" lärare i programmet. Pedagogik tar kontinuerligt in nya doktorander till forskarutbildningen, bland annat efter inventering utifrån lärarprogrammets behov. En annan åtgärd genomfördes läsåret 2015/16 då pedagogikämnet beviljades medel av rektor för ett utvecklingsprojekt där disputerade skulle utveckla sin förmåga och färdighet att skriva projektansökningar och söka externa forskningsmedel. Ett antal projektansökningar skrevs och flera beviljades medel. Satsningen tillkom för att öka antalet "forskande" lärare i lärarutbildningsprogrammen. En annan viktig åtgärd genomfördes vid årsskiftet 2015/2016 då UTV:s forskningsmiljö delades in i tre forskningsinriktningar. Syftet med dessa inriktningar är att de på ett brett plan ska fungera som kompetenshöjande för samtlig personal och för lärarutbildningen. Målet är att utveckla en forskningsmiljö som inte enbart omfattar forskare, forskarhandledare och doktorander, utan även inkluderar annan undervisande personal. De tre forskningsinriktningarna är *Styrning, utvärdering, normalisering* (SUN), *Undervisning, lärande och ledarskap* (ULL) och *Kommunikation och kultur i särskilda sammanhang* (KKSS). Inom ramen för dessa inriktningar bedrivs forskning som bland annat inriktas mot frågor som är relevanta för förskolläraryrket.⁸ Av vikt för en förskolläraryrket på campus-distans är även den forskning i e-lärande som bedrivs. Denna forskning ingår i ett av universitetets profilmråde, där det "bedrivs forskning som har hög internationell kvalitet och är organiserad i samverkan med parter inom ledande regionala, nationella och internationella nätverk." Flera projekt med direkt anknytning till förskolläraryrket bedrivs just nu. De berör alla teknikstött lärande av olika slag, till exempel olika tillämpningar av blended learning, mobile learning och sociala medier i utbildningssammanhang. Projekten har vid ett flertal tillfällen kommunicerats till lärarutbildare, lärarstudenter samt till regionens kommuner och näringsliv, för att skapa intresse och förståelse för den utmaning digitaliseringen innebär för framtidens utbildningsväsende.

Dessutom genomförs fr.o.m. 2017 en satsning för att stimulera ytterligare kompetensutveckling, och ämnes- och programövergripande didaktiska seminarier anordnas kontinuerligt. De didaktiska seminarierna har under 2017-18 genomförts av både inbjudna professorer och av på MIUN aktiva forskare, och berört hållbar utveckling, interkulturell pedagogik, språkutvecklande arbetssätt i lärarutbildningen, digitalisering av skolan och posthumanistisk pedagogik. De pedagogiska seminarierna 2017-18 har dels skett i form av fortbildning för medarbetarna i "Kritiskt läsande och skrivande", dels i tematisk form, med rubriker som "Education and Sustainable Development", "Online and Blended Learning as Part of Higher Education", "Normmedvetna rum för lek och lärande – om inomhusmiljöer i förskolan", "Snälla du! Kan du sätta dig? Om vägledning i förskola".

⁸ Inriktningen SUN fokuserar på forskning om utbildningens villkor och verkningar. Inom detta område studeras skol- och utbildningssystemets utveckling med avseende på samspelet med social/politisk/ekonomisk förändring och vad kvalitets- och utvärderingsfenomenet inom utbildning kan leda till. Det gäller forskning inom demokrati, värdegrund, kvalitet och utvärdering samt skolutveckling på strukturell nivå. Forskningsinriktningen har ett väl etablerat anseende såväl internationellt som nationellt och regionalt, flera av avdelningens professorer i pedagogik är eller har varit verksamma i den inriktningen. Inriktningen ULL:s syfte är dels att samla den forskningsverksamhet som behandlar undervisning, lärande och ledarskap, dels att initiera nya forskningsaktiviteter. Samtliga lärarutbildningar på MIUN har, förutom de krav som regleras i högskoleförordningen, ledarskap som uttalad kunskapsinriktning. Undervisning (didaktik), lärande och ledarskap utgör således viktiga forskningsfält för avdelningen i syfte att forskningsanknyta programutbildningen. För lärarprogrammet märks detta till exempel genom att såväl den arbetsplatsförlagda utbildningen (VFU, övningsskolor) som lärandeprocesser och lärares ledarskap i det didaktiska rummet (förskoleklass och skola) beforskas. Skolledarskap (genom rektorsprogrammet) samt specialpedagogik är andra exempel på områden av intresse för ULL, och mycket av forskningen inriktas mot yngre barn. Inom inriktningen KKSS samlas dels avdelningens starka forskning mot e-lärande, dels forskning om lärande, kompetens och kompetensöverföring i arbetslivet. Forskningen som genomförs i de olika inriktningarna knyter således an till samtliga lärarutbildningsprogram, och bedrivs delvis av i programmet verksam personal.

Till lärarutbildningen har rekryterats adjunkter med gedigen professionskompetens från förskola, och ytterligare resurser tas in från fältet. Den professionsinriktade miljön i programmet måste betraktas som stark. Lärarutbildningen har dessutom sedan många år en tradition av att lärare deltar i olika former av lärarutbyte, och företrädare för förskollärarutbildningen deltar kontinuerligt i såväl nationella som internationella samtal kring förskoleforskning, lärarutbildning samt pedagogisk och didaktisk forskning och utveckling, t.ex. på nationella och internationella konferenser och på lärarkonventet.

Sammanfattningsvis kan konstateras att MIUN alltså sedan examensrättsansökan beviljades 2011 riktat flera långsiktiga satsningar för att utveckla den vetenskapliga och professionsinriktade miljön för lärarutbildningsprogrammen, bl.a. för att ytterligare stärka sin kompetens mot förskollärarutbildning. Syftet har varit och är att, i en tid av kraftig lärarutbildningsutbyggnad nationellt, dels kunna rekrytera disputerade utifrån genom att kunna erbjuda goda möjligheter till egna forskningsmedel och att få möjligheten att bli en del i en högst aktiv forskningsmiljö, dels att forskningsanknyta utbildningarna tydligare genom att uppmuntra adjunkter att söka MIUN:s doktorandtjänster; rekrytera adjunkter med gedigen professionserfarenhet; kunna erbjuda lektorer forskningsmedel och del i forskningsprojekt; kunna docent- och professorsmeritera disputerade. MIUN:s förskolläraryrkeprogram är del av en stadigt växande forskningsmiljö. Forskning och utvecklingsprojekt genomförs av såväl doktorander som disputerade. Dessa forskare är också lärare på programmet, och studenterna möter i utbildningen kontinuerligt förskoleforskning. En hel del av forskningen genomförs i samarbete med regionala aktörer. Denna forskningsmiljö, och relationen mellan forskning och utbildning, har stärkts kontinuerligt sedan programmet startade. Som främsta utvecklingsområde beträffande utbildningsmiljön bedömer programmet att arbetet med att stärka forskning om förskolans område måste fortgå, och att verksamma forskares del i programutbildningen bör öka än mer. De tämligen omfattande interna åtgärder som vidtagits, innefattande betydande medel till forskning, kompetensutveckling och samverkansinsatser, samt de nyrekryteringar som pågår, ska dels säkerställa att den mot programmet direkta vetenskapliga och professionsinriktade miljön bibehålls och stärks (även efter t.ex. pensionsavgångar, vilka dock ligger flera år framåt i tiden), dels resultera i att programmets forsknings- och professionsanknytning blir än starkare framgent.

Utformning, genomförande och resultat

Inledning

Gången för upprättande och revidering av utbildnings- och kursplaner utgör ett sammanhängande system för kvalitetssäkring. Utifrån examensförordningen formuleras lärandemål i kursplaner. Till lärandemålen knyts läraktiviteter och litteratur, och de ska examineras. För att i förskolläraryrkeprogrammet säkerställa att examensmålen täcks läggs alla ingående kurser in i en matris med examensmål längs den ena axeln och alla ingående kurser längs den andra. Genom att i matrisen markera lärandemålen i respektive kurs får man en överblick i vilka kurser lärandemål finns som behandlar delar av, eller ibland hela, examensmålet. Därefter kan exempelvis program- eller kursansvarig gå till just de kursplanerna för att se hur examensmålet täcks in. Att utbildningen behandlar examensmålen för utbildningen säkras fortlöpande via detta ramverk för att analysera måluppfyllelse, t.ex. vid kursplanerevideringar. Nya kursplaner som fastställs har systematiskt analyserats i förhållande till examensmålen. Examensmålmatriken (finns som bilaga vid förfrågan, då den är för omfattande för att inkludera här) är ett levande dokument när lärandemål i kursplaner revideras, vilket sker i samverkan mellan programansvarig, examinator och ämnesföreträdare (vanligtvis i programarbetslaget) för att sedan beslutas i ämneskollegiet i pedagogik. Förutom denna översyn av examensmål håller en progressionsmatris av programmet på att tas fram. Detta arbete inleddes först för mål,

läraaktiviteter, examinationer och bedömningskriterier som berör vetenskapsteori, forskningsmetodik och VFU, med målet att nå en fullständig överblick och säkra progressionen i utbildningen med avseende på kunskaper, färdigheter och värderingsförmåga enligt examensförordningen. I denna matris läggs även läraaktiviteter och examinationer in, för att säkerställa progression och variation. Beträffande betygskriterier har övergången till det sjugradiga systemet skapat god medvetenhet om betygsfrågor hos lärarutbildningens lärare. På träffar i programarbetslaget ingår ofta diskussioner om formulering och tillämpning av betygskriterier. Individuell examination sker av studenterna på alla kurser, för att säkra att de nått kursens lärandemål.

Examensmålen nedan kommer att diskuteras och exemplifieras med lärandemål, läraaktiviteter och examinationer. Av utrymmesskäl har valts att ge exempel, och inte redovisa "allt". Syftet med upplägget nedan är att visa hur utbildningen systematiskt och med progression utvecklar de kunskaper och färdigheter som efterfrågas. Som nämnts finns i dagsläget två parallella utbildningsplaner. Exempel ges i huvudsak från den som gällde t.o.m. ht-17. I den nya utbildningsplanen har ändringar skett. Båda utbildningsplanerna finns bifogade.

Måluppfyllelse – kunskap och förståelse

Mål 1: *visa sådana kunskaper inom det förskolepedagogiska området och sådana ämneskunskaper, inbegripet kännedom om aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete, som krävs för yrkesutövningen*

Lärandemål som behandlar det efterfrågade examensmålet finns i dessa kurser: *Pedagogik i teori och förskolans praktik I och II* (PE140G och PE141G), *Barnlitteratur för förskollärare* (PE144G), *Bild i förskolan* (PE091G), *UVK III:1 och 2*, (PE095G och PE104G). Det innebär att lärandemål som gör att hela examensmålet uppfylls behandlas i form av läraaktiviteter och examination inom både det förskolepedagogiska området och inom ramen för den utbildningsvetenskapliga kärnan. Aktuellt kunskapsinnehåll och aktuell forskning representeras genom kurslitteratur och föreläsningar. Den kunskap som de olika källorna bidrar med behandlas i sin tur i seminarier och workshops av olika slag, vilka är ett stöd för studenterna för att därefter kunna genomföra skriftliga och muntliga examinationer. Till det kan läggas att i många kurser används estetiska uttrycksformer som redskap för studenternas lärande, och i vissa kurser som inslag i gruppexaminationer.

Ett av inslagen i kursen *Pedagogik i teori och förskolans praktik I* (PE140G), är "Pedagogiska teorier och arbetssätt". Ytterligare ett centralt område är "Ett utforskande arbetssätt", som introduceras genom en föreläsning och representeras av kurslitteratur. Detta examineras genom ett seminarium och ett temaarbete som är utformat som en gruppuppgift. Gruppuppgiften examineras genom en muntlig presentation. I kursen ingår också individuella examinationer i skriftlig form. I kursen *Pedagogik i teori och förskolans praktik II* (PE141G) behandlas teorier om lärande. Dessa introduceras genom en föreläsning med praktiska inslag, där studenterna får prova dessa perspektiv i relation till olika exempel av förskoleverksamhet eller aktiviteter. Som exempel på praktiskt utvecklingsarbete har yrkesverksamma förskollärare bjudits in. Den senaste terminen har två förskollärare medverkat, vilka även deltagit i det tidigare nämnda projektet om barns delaktighet och inflytande på sitt eget lärande. Detta projekt har letts av en av lärarna i kursen.

I kurserna *UVK III:1* (PE095G) och *UVK III:2* (PE104G) behandlas förskollärarens och förskolechefens särskilda uppdrag och systematiskt kvalitetsarbete. Det görs i praktiska övningar på campus och genom individuella examinationer. Studenterna får också ta del av föreläsningar om förskolans styrning och de specifika uppdraget som förskollärare och förskolechefer har enligt styrdokumentet. Återkommande inslag

är yrkesverksamma förskollärare som föreläser om olika aspekter av uppdraget. Ett exempel på innehåll har varit att arbeta med nyanlända barn och föräldrar.

Genom studierna i de båda kurserna *Barnlitteratur för förskollärare* (PE144G) och *Bild i förskolan* (PE091G) utvecklar studenterna ämneskunskap och förståelse för barnlitteratur och bild som estetiska redskap och didaktiska verktyg, samt om dess betydelse för barns utveckling och lärande. I bildkursen bearbetas området i seminarier, och målet examineras med ett paper. Några exempel på områden som behandlas i kursen *Barnlitteratur i förskolan*: barnlitteraturens historia och framväxt, barnlitteraturens (framförallt bilderbokens) särart och egenskaper samt dess funktion för barns läsutveckling och identitetsskapande. Studenterna får också öva på grundläggande bildanalys med stöd av olika analysverktyg. Ett konkret exempel på lärandemålen i kursplanen för *Barnlitteratur för förskollärare* lyder som följer: "Visa förståelse för barnlitteraturens betydelse för barns estetiska, språkliga, kognitiva och emotionella utveckling och lärande". I kursen ingår flera praktiska, didaktiska läraaktiviteter som också är examinerande. En läraaktivitet med tillhörande examination som hör till detta mål är uppgiften "Kreativ sagoworkshop". I uppgiften behandlas sagans funktion och hur den kan levandegöras för barn i förskolan, det görs med en teoretisk och en praktisk del. I den teoretiska delen tas sagans historia och uppbyggnad upp. I den praktiska och examinerande delen ska studenterna bygga egna sagostrukturer, som sedan redovisas och diskuteras i grupp. Kursen innehåller också inslag av eget kreativt skrivande, för att studenterna ska få en fördjupad förståelse för olika genrer, som lyrik och saga. Individuell examination sker löpande genom skrivuppgifter knutna till kursens tema, dessa lämnas in vid kursens slut. De praktiska-didaktiska uppgifterna och examinerande skrivuppgifterna hör på så sätt samman och bildar underlag för bedömning av kursens sammanlagda mål. Kriterier för godkänt (E) är: Studentens texter uppvisar, eventuellt efter komplettering, ett resultat som huvudsakligen når upp till kriterierna för betyget D. Innehållet är relevant i förhållande till lärandemålen och texterna är läsbara, men resultatet har fortfarande vissa brister inom ett eller flera områden. För D krävs: Studentens texter och övriga uppgiftsredovisningar innehåller nästan alla delar som efterfrågas i uppgiftsinstruktionerna. Texterna är läsbara, men innehåller brister när det gäller språket (grammatik och stavning). Innehållet är huvudsakligen relevant i förhållande till lärandemålen. Studenten skiljer mellan egna resonemang och de som inhämtats från kurslitteratur eller annan litteratur och hänvisar till sina källor.

Mål 2: visa kännedom om vetenskapsteori och kvalitativa och kvantitativa forskningsmetoder, samt om relationen mellan vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet och dess betydelse för yrkesutövningen.

I utbildningen som helhet, från termin 1 och till och med det självständiga arbetet i termin 7, pågår ett utvecklingsarbete med syfte att stärka studenternas vetenskapliga skolning under utbildningstiden. Det innebär att studenterna i samtliga kurser får skriva vetenskapliga texter av olika omfattning och innehåll. Examensmålet behandlas därmed i utbildningen vid flera tillfällen, och lärandemål, med läraaktiviteter och examinationer, finns med progression genom hela programmet. De kunskaper som detta examensmål kräver ses även av programmet som viktiga för att examinera vissa andra mål.

Det övergripande examensmålet finns uttalat och examineras därmed i dessa kurser: *UVK I* (PE088G) *Lek som värld fenomen och redskap* (PE157G), *UVK IV* (PE096G), samt i *Självständigt arbete* (PE099G). Det innebär att studenterna från den första terminen av sin utbildning får börja arbeta med vetenskaplig skolning. Det innebär också att examensmålet bearbetas och examineras i både UVK-kurser och i Förskolepedagogiska kurser. I flera UVK-kurser samarbetar programmet med biblioteket, som håller i informationssökningspass. Det ger studenterna möjlighet att dels få kännedom om vad som kännetecknar vetenskapliga texter, dels att utveckla förmåga att söka efter sådana. Dessa färdigheter betraktas som viktiga både för att öka kvaliteten i

de examinerande vetenskapliga texter som studenterna skriver under sin utbildning, och för deras kommande yrkesutövning.

Som ett viktigt moment i den vetenskapliga skolningen får studenterna genom hela utbildningen läsa och granska studiekamraters texter. För att möjliggöra progression i studenternas lärande sker det till en början i en form av kamratbedömning och i de senare terminerna i form av opponering i mer strukturerad form.

I den första UVK-kursen sker arbetet med den vetenskapliga skolningen genom litteraturstudier, föreläsningar och praktiska övningar. Ett exempel på praktiska övningar och examination den första terminen är en paruppgift i vetenskapsteori. Uppgiften bygger på studenternas analys av vetenskapliga artiklar som redovisas i ett examinerande paper. I paperet förväntas studenterna med utgångspunkt i artiklarna diskutera skillnader och likheter mellan de två vetenskapliga ambitionerna att förklara och förstå. I kursen examineras studenterna också individuellt genom en tentamen. I UVK-kurser till och med ht-17 har det skett genom en salstentamen som består av essäfrågor. Från och med vt-18 sker examinationen genom en webbtentamen som innehåller frågor om vetenskapsteori och pedagogik som vetenskap. Frågorna i den nyare tentamen slumpas från en frågebänk med en kombination av essäfrågor och flervalsfrågor, på så sätt får studenterna olika utformade prov.

I kursen *Lek som värld, fenomen och redskap*, en kurs inom det förskolepedagogiska området som ges termin 6, sker arbetet och examinationer genom litteraturstudier, föreläsningar, seminarier och fältstudier. Under kursens gång processkriver studenterna om kursens innehåll i relation till sitt eget lärande. På så sätt utvecklar de förståelse mellan vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Som avslutande examination skriver studenterna en längre vetenskaplig text, där deras förståelse av kursens innehåll och mål ska synliggöras.

I kursen *UVK IV*, som ges termin 7, är basen i läraktiviteterna föreläsningar (om vetenskapsteori, akademiskt skrivande, forskningsmetod, forskningsetik, dataanalys), workshops, seminarier och studentuppgifter. Kursens innehåll centreras alltså kring vetenskapsteori, kvalitativ och kvantitativ forskningsmetod, vetenskaplig text (genre och hantverk), samt vetenskapligt arbete. Kursen går parallellt med kursen *Självständigt arbete*, och är upplagd så att studenten genom olika uppgifter ska kunna påbörja tanke- och planeringsarbetet med uppsatsen. I de båda kurserna behandlas relationen mellan vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, exempelvis genom den pilotstudie som studenterna genomför i UVK IV och genom bearbetning av de egna empiriska undersökningarna i det självständiga arbetet. I kursen används också lärplattformen Moodle, där lärarna genom ett handledningsforum tankestöttar studenterna utifrån deras frågor kring vetenskaplig text samt vetenskapligt arbete och tänkande.

Ett av lärandemålen i UVK IV är: "Visa förmåga att söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå och följa kunskapsutvecklingen inom det förskolepedagogiska området". En examinerande uppgift knutet till detta mål är att enskilt skriva en forskningsöversikt på ett eget valt område. Studenterna ska göra en avgränsning till ett angeläget forskningsobjekt och välja 4-5 vetenskapliga artiklar som hör till detta forskningsområde. Med utgångspunkt i ett kritiskt och analytiskt perspektiv ska studenterna sedan i texten resonera med egna argument. Resonemangen bör röra trovärdighet och tillförlitlighet i slutsatser och hur teoretiska idéer och metodval kan påverka de resultat som presenteras. Som stöd för uppgiften får studenterna frågor som tankestöd. Uppgiften bedöms i sin helhet med poäng från 0–28, där 14 är gräns för godkänt. Bedömningsområden är: Avgränsning av forskningsobjektet och introduktion av detta; Beskrivning och resonemang om hur urvalet av artiklarna gjorts; Användande och förståelse av ingående centrala begrepp och teorier; Resonemang om artiklarnas empiriska material, tillförlitlighet och trovärdighet; Kritisk,

reflekterad, problematiserande och självständigt argumenterande; Kommuniserande struktur, "röd tråd" och kommunikativ stringens i framställningen; Hantering av formalia.

I UVK IV får studenterna, som nämnts ovan, genomföra en "pilotstudie" i så motto att de får pröva en valfri metod och sedan i två olika grupper diskutera sina erfarenheter och lärdomar, i syfte att öka den metodologiska medvetenheten. Dessutom examineras studenterna genom en webbtentamen i vetenskapsteori.

Som beskrivits ovan används vetenskapligt skrivande, med olika slags forskningsmetoder, också som en läraktivitet med syftet att examinera andra kursinnehåll. Det vill säga det vetenskapliga skrivandet blir ett redskap eller en form där studenterna bearbetar innehåll. Några exempel är en uppgift i kursen *Pedagogik i teori och förskolans praktik II* (PE141G), där en av examinationerna är ett individuellt fördjupningsarbete. Detta bygger på observationer i förskoleverksamhet som studenterna genomfört i kursen före, *VFU I*. I fördjupningsarbetet ska dessa observationer redovisas och behandlas med stöd av kursens litteratur. Eftersom uppgiften förbereds i den första VFU-kursen och avslutas och examineras i en högskoleförlagd kurs ger den också möjlighet att börja utveckla förståelse för relationen mellan vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Till uppgiften hör också ett opponeringstillfälle/kamratbedömning, där studenterna parvis läser och ger varandra förslag på utveckling av texten. Kursen *UVK II* (PE094G) är en kurs som är inriktad mot specialpedagogik och ledarskap i förskolan. I denna kurs är en av läraktiviteterna tillika examinerande uppgifterna att skriva ett paper där detta tema behandlas.

I *UVK III:1* och *UVK III:2* skriver studenterna parvis eller tre och tre ett vetenskapligt arbete där de väljer något av ett angivet innehåll från kursen att studera och analysera. I del I skrivs en forskningsplan som utvecklas till en uppsats i del 2. Som förberedelse och stöd för arbetet innehåller kursen föreläsningar i forskningsdesign och metod, forskningsetik samt informationssökning på biblioteket. Som stöd för arbetet får studenterna handledning av lärare, och studenterna delas in i grupper som får sin egen handledare. Handledningen genomförs dels på campus under "inneveckor", dels i handledningsforum i Moodle. Dessa forum är öppna för alla i kursen. På så sätt kan studenterna få ta del av många olika slags frågor och få olika perspektiv på vetenskapligt arbete. Arbetet skrivs som ovan nämnts i par eller grupper om tre, men för att det ska kunna göras någon slags individuell bedömning skriver varje student en egen diskussion. Till examinationen hör opponering och försvar, även detta moment bedöms individuellt.

Även kursen *Mångfald i förskolan* (PE098G) erbjuds möjlighet till vetenskaplig skolning genom kursens utformning och examination. I kursen, som ges termin 6, ställs högre krav på studenternas självständighet i att hantera litteraturstudier och i skrivandet av ett examinerande paper som skrivs inom följande valbara problemområden, inom vilka studenterna ska formulera, behandla och diskutera ett vetenskapligt och praktisknära forskningsproblem. Allt genomförs med stöd till studenterna i att bearbeta kurslitteratur och kursinnehållets tematik, genom föreläsningar, workshops, tematiska litteraturseminarier (till vilka studenterna ska ha förberett sig genom enklare "arbetspaper"), samt genom tankestöttande grupphandledning via ett forum i Moodle. Inför inlämning av den examinerande uppgiften får studenterna även möjlighet att beskriva hur de tagit sig an uppgiften och lyssna till hur andra gjort det i ett seminarium som är knutet till examinationen.

Handledning av det självständiga arbetet sker vanligtvis gruppvis. Dels på campus vid två tillfällen; det första ca 6 veckor in på terminen, efter det att studenterna genomfört forskningsöversikten (se PE096G) och ett andra tillfälle, ca 10 veckor in på terminen, då studenternas forskningsplan diskuteras. Dels vanligtvis via grupphandledningsforum på Moodle, alternativt via telefon, Skype, fysiska träffar eller videoupkoppling (exempelvis Adobe Connect). Uppsatserna seminariebehandlas, där studenterna ansvarar för opponering

(muntligt vid seminariet samt individuellt skriftligt) samt försvar av sitt arbete. Arbetena bedöms, utifrån en rad bedömningskriterier, av disputerade seminarielidare, eventuellt i samtal med handledare (disputerade eller doktorander), varpå ett betyg föreslås (utifrån bedömningskriterier). Därefter granskas alla självständiga arbeten med betygsförslag av examinator, i samarbete med ytterligare en av de kursansvariga lärarna, och betyg fastställs. Fokus för denna granskning är jämförbarhet, likvärdighet och rättssäkerhet i betygsättningen. Många av uppsatserna är av den sort som kan benämnas "praktiknära", och programmet har influerats av den forskning som finns om akademiskt skrivande och om examensarbetet i lärarutbildningen.

Programmet har påbörjat ett utvecklingsarbete i syfte att ytterligare stärka studenternas vetenskapliga skolning under deras utbildningstid. Programmets tanke är nämligen att det finns ytterligare möjligheter att arbeta än mer systematiskt än idag, och utnyttja utbildningens alla terminer, under vilka studenterna genom olika kursinslag både får träna det vetenskapliga hantverket, tänkandet, förhållningssättet och den akademiska textgenren, samt öka sin förståelse för vad ett pedagogiskt arbete på vetenskaplig grund och dess relationer till beprövad erfarenhet, kan handla om. Ett av målen är att utarbeta ett stöd till alla de lärare som arbetar med utbildningens olika kurser.

Sammanfattningsvis finns i utbildningen ett innehåll (lärandemål och läraaktiviteter) som genom examination säkerställer att studenterna har sådana kunskaper om det förskolepedagogiska området och sådana ämneskunskaper som krävs i yrket som förskollärare. Studenterna får också kännedom om aktuell förskoleforskning, och tränas i vetenskapligt förhållningssätt under hela utbildningen. En översyn har skett i kursordning och innehåll. Detta gjordes för att utveckla progression och täcka in examensmålets alla delar. Arbetet fortsätter med att än tydligare åstadkomma progression för samtliga examensmål under "kunskap och förståelse", och för att analysera och utvärdera de olika formerna av läraaktiviteter och examinationer som beskrivits ovan. Denna uppföljning sker kontinuerligt i programarbetslaget, efter synpunkter från kurslärare, studenter och VFU-handledare. Detta behandlas mer utförligt längre fram i självvärderingen.

Måluppfyllelse – färdighet och förmåga

Mål 3: visa förmåga att kritiskt och självständigt tillvarata, systematisera och reflektera över egna och andras erfarenheter samt relevanta forskningsresultat för att därigenom bidra till utvecklingen av yrkesverksamheten och kunskapsutvecklingen inom yrkesområdet

Det övergripande examensmålet, som det anges ovan, finns uttalat och examineras i följande kurser: *Pedagogik i teori och förskolans praktik II* (PE141G), *VFU IV* (PE069G), *Lek som värld, fenomen och redskap* (PE157G) samt i *Självständigt arbete* (PE099G). I kursen VFU IV uttrycks progressionen genom att studenterna ska utveckla en fördjupad förmåga. Examensmålet examineras således inom det förskolepedagogiska området samt i VFU. Eftersom målet behandlas och examineras i kurser från termin 2 (i PE141G) till och med termin 7 (med det självständiga arbetet) finns en progression där studenterna förväntas fördjupa sin färdighet och förmåga. I samtliga VFU-kurser beskriver och resonerar studenterna om sin egen utveckling i en examinerande portfolio, där utveckling från "novis" till "expert" beskrivs. Det innebär att även i VFU-kurser där målet inte explicit finns så knyts ändå detta tema till läraaktiviteter och examination.

I kursen *Lek som värld, fenomen och redskap* (PE157G), en kurs inom det förskolepedagogiska området som ges termin 6, sker arbetet och examinationer genom litteraturstudier, föreläsningar, seminarier och fältstudier. Kursen som helhet bedrivs i en form inspirerad av aktionsforskning, och vid kursstart får studenterna en föreläsning om denna metod. Syftet med detta är att förbereda studenterna för genomförande av en examinerande fältstudie, med forskningsmetoder som observationer och intervjuer. Fältstudien genomförs

individuellt på förskolor, och studenterna ska behandla kursens tema ur olika perspektiv. Ett exempel är att intervjua barn om lek och ett annat att studera en avgränsad leksituation genom deltagande observation. Det samlade empiriska materialet bearbetas sedan i examinerande seminarier på campus med stöd av lekteoretiska perspektiv.

Från kursen *Pedagogik i teori och förskolans praktik II* (PE141G), som ges termin 2, till och med kursen *Självständigt arbete* (PE099G) får studenterna på olika sätt arbeta med att reflektera och analysera sina egna och andras erfarenheter. I termin 2 sker det genom reflektion i mindre grupper. Utgångspunkten är en text som studenterna skriver i termin 1, där de reflekterar kring sitt lärande, förväntningar och svårigheter. Det har sedan examinerats genom en individuell portfolio. I kursen *Lek som värld, fenomen och redskap* (PE157G) arbetar studenterna strukturerat med processkrivande reflektioner, dessutom medverkar yrkesverksamma förskollärare i kursen. Kursen examineras bland annat med en skriftlig uppgift där egna och andras erfarenheter ska behandlas med stöd i kursens litteratur.

VFU IV (PE069G), den sista VFU-kursen, färgas in av kursen *Mångfald i förskolan* (PE098G). De läraktiviteter och föreläsningar som erbjuds i *Mångfald i förskolan* är därmed förberedande för de examinerande uppgifterna i *VFU IV*. I ett av målen i kursen *VFU IV* visas kravet på fördjupad förmåga: "Visa fördjupad förmåga att självständig och tillsammans med andra planera, genomföra, utvärdera och utveckla undervisningen och den pedagogiska verksamheten i övrigt i syfte att på bästa sätt stimulera varje barns lärande och utveckling". Det examineras i kursen genom en uppgift som innehåller flera praktiska uppgifter, vilka sedan sammanfattas i en skriftlig portfoliotext. Inledningsvis ska studenten genomföra en observation för att se hur normer och normutmanande handlingar kommer till uttryck i barngruppen. Observationerna ska dokumenteras noggrant. Nästa steg är att planera och genomföra en gruppaktivitet i barngruppen med ett mångfalds-, och gärna ett interkulturellt, pedagogiskt perspektiv. Ett perspektiv ska väljas: kön, klass, etnicitet eller socioekonomiska villkor och uppväxtvillkor. Observationen och den genomförda aktiviteten ska sammanfattas tillsammans med en reflektion över det egna lärandet, för att sedan utvärderas tillsammans med VFU-handledaren. Med bakgrund i dessa observationer ska studenten sedan initiera en kollegial, normkritisk diskussion i ett arbetslag på förskolan, för att på så sätt bidra till utvecklingen av yrkesverksamheten och kunskapsutvecklingen inom förskolan. Genom uppgiften fungerar VFU-handledaren som stöd och rådgivare. För godkänt krävs: Genomfört uppgiften enligt instruktion; den skriftliga uppgiften innehåller tydliga beskrivningar av uppgiftens genomförande; dessa beskrivningar visar på en god förståelse och till viss del på ett reflekterande och kritiskt förhållningsätt; kopplingar till litteratur och/eller föreläsningar finns i texten.

I det självständiga arbetet, som studenterna skriver i termin 7, får de genom hela processen med arbetet använda och visa de färdigheter och förmågor som målet anvisar. Genom att samla, studera och analysera vetenskaplig litteratur, formulera ett pedagogiskt problem, som sedan studeras och analyseras, prövas studenterna. Krav ställs på att de ska kunna argumentera för sina val och att det som undersökts både har vetenskaplig relevans och kan knytas till beprövad erfarenhet. Genom opponering och försvar under examinerande seminarier får studenterna även visa förmåga att diskutera andras kunskapsbidrag och relevans i gjorda val.

Mål 4: visa förmåga att tillämpa sådan förskoledidaktik och ämnesdidaktik inklusive metodik som krävs för undervisning och lärande inom det förskolepedagogiska området och inom de ämnesområden som utbildningen avser samt för yrkesutövningen i övrigt

Examensmålet behandlas, genom att lärandemål med direkt anknytning till det examineras i följande kurser, från termin 2 till och med termin 5: *Pedagogik i teori och förskolans praktik I* (PE140 G), *Tal-, läs- och skrivutveckling hos förskolebarn* (PE143G), *Barnlitteratur för förskollärare* (PE144G), *Matematik för förskollärare* (PE142G), *Naturvetenskap och teknik i förskolan* (PE123G), *Bild i förskolan* (PE091G) samt *Musik och rytm i förskolan* (PE100G). De flesta av dessa kurser är inom det förskolepedagogiska området, och genom sin ämnesinriktning ges studenterna möjlighet att utveckla förmåga att arbeta med ämnen samt att använda olika slags didaktiska redskap. Genom kurserna *Bild i förskolan* och *Musik och rytm i förskolan* utvecklas dessutom förmåga till att använda estetiska eller kulturella redskap och uttrycksformer på olika sätt. Studenterna arbetar med, och examineras med progression i, denna förmåga i kurser genom hela utbildningen. Didaktisk- och metodikförmåga utvecklas med stöd av och i olika ämnen, samtidigt som en övergripande förskoledidaktisk förmåga att undervisa breddas och fördjupas. Lärandemålen behandlas och examineras i seminarier, med skriftliga uppgifter och i praktiska, didaktiska uppgifter. De senare ofta som examinerande gruppuppgifter. Under sin utbildningstid ges studenterna därmed många möjligheter att delta i olika slags läraaktiviteter som förbereder dem för undervisning och lärande. I flera kurser prövas deras kunskap genom examinationer av olika slag.

Från kursen *Matematik för förskollärare* kan ytterligare exempel ges. Lärandemål som berör examensmålet är: visa kunskap om grundläggande matematikinläring; visa förmåga att ta tillvara barns kunskaper och erfarenheter för att stimulera barns lärande och utveckling med avseende på matematikinläring; visa kunskap om barns kunskapsutveckling rörande matematisk begreppsbyggnad. Läraaktiviteter som förbereder studenterna för examination är föreläsningar, litteraturstudier och seminarier. Målen examineras i en uppgift där studenterna som en första del ska observera ett barns möte med matematiken avgränsat till taluppfattning. Observationen dokumenteras och analyseras ur olika perspektiv, med stöd av kurslitteratur och teoretiska begrepp. Den andra delen av uppgiften är skriftlig och ska ha sin utgångspunkt i erfarenheterna från observationen. I den skriftliga delen ska studenten utifrån ett pedagogiskt perspektiv föra reflekterande resonemang viktiga förutsättningar för lärande. Uppgiften bedöms med poäng. För godkänt krävs 2 poäng, vilket innebär att följande kriterium är uppfyllt: "En i lägre grad sammanhållen och/eller utvecklad redogörelse, dock ingår några passande förslag/idéer på hur man kan stödja och stimulera utveckling av taluppfattning. Resonemangen stöds av litteratur, styrdokumentet behandlas. Alla fem principer behandlas. Texten har ett till övervägande del vetenskapligt språk, samt har en röd tråd med en rimlig struktur. Referenshanteringen är i stora drag korrekt".

I kursen *Lek som värld, fenomen och redskap* (PE157G), som ges termin 6, utvecklas den förmåga som examensmålet berör genom praktiska läraaktiviteter. Ett exempel är den fältstudie som genomförs där studenterna övar på att leda barn i olika aktiviteter. Erfarenheterna från fältstudien ska sedan bearbetas genom reflektion, som ska vila på litteratur och aktuell forskning. I *VFU-kurserna* finns lärandemål som anknyter till examensmålet. I alla VFU-kurser övar studenterna sin didaktiska förmåga ur olika perspektiv och ämnesinriktningar. Det sker genom examinerande uppgifter som är praktiska och skriftliga. Exempel, knutna till *Musik och rytm i förskolan* (PE100G), är att en tematisk aktivitet planeras och genomförs i barngruppen. Därefter ska studenten redogöra för och motivera aktiviteten för två föräldrar. VFU-uppgifterna examineras förutom praktiskt även skriftligt. Ett viktigt utvecklingsområde för programmet kopplat till detta mål är att mer systematiskt arbeta med begreppet "undervisning".

Mål 5: visa förmåga att självständigt och tillsammans med andra planera, genomföra, utvärdera och utveckla undervisning och den pedagogiska verksamheten i övrigt i syfte att på bästa sätt stimulera varje barns lärande och utveckling

Målet bearbetas och examineras i form av lärandemål från termin 2 till och med termin 5 i följande kurser: *Bild i förskolan* (PE 091G), *Tal-, läs- och skrivutveckling hos förskolebarn* (PE143), *Barnlitteratur för förskollärare* (PE144G), *Matematik för förskollärare* (PE142G), *Naturvetenskap och teknik i förskolan* (PE123G); *VFU I* (PE029G), *VFU II* (PE030G), *VFU III* (PE033G), *Musik och rytm i förskolan* (PE100G), *UVK II* (PE094G), samt *UVK III:2* (PE104G). Examensmålet bearbetas i många kurser och inom samtliga områden, i UVK och VFU samt i det förskolepedagogiska området. De läraktiviteter som ger studenterna möjlighet att utveckla förmåga och därmed nå målet bygger på litteraturstudier och utgörs av praktiskt-didaktiska aktiviteter och uppgifter. Examinationer sker genom planering, genomförande och utvärdering av didaktiska aktiviteter i förskolemiljö och på campus med studiekamrater som deltagare, genom skriftliga papers där didaktiska ställningstaganden problematiseras samt i vissa kurser genom tentamina. Därigenom utvecklas studenternas förmåga ur flera perspektiv och i olika kontexter. I flera av kurserna anlitas gästföreläsare med speciell kompetens knutet till ämnesinriktningen, ofta är det yrkesverksamma lärare. I några kurser är estetiska och kulturella uttrycksformer och redskap särskilt centrala för måluppfyllelsen. I dessa kurser samarbetas bland annat med yrkesverksamma konstutövare.

Några ytterligare exempel på läraktiviteter och examinationer kan ges. I kursen *Tal-, läs- och skrivutveckling hos förskolebarn* (termin 3) arbetar studenterna i flera tematiska workshops, där de på olika sätt övar att utveckla undervisningen. Detta sker exempelvis genom att arbeta med fallbeskrivningar och granskning av språkstimulerande material.

I kursen *Naturvetenskap och teknik i förskolan* (termin 4) genomför studenterna en relativt omfattande examinerande uppgift i grupp (ett projektarbete). I uppgiften ska studenterna fördjupa sin kunskap, öva sin förmåga att planera, genomföra och utvärdera ett undervisningsmoment, samt skapa en gemensam idébank för undervisning i naturvetenskap och teknik. Projektarbetet dokumenteras skriftligt i form av en lärarhandledning och presenteras muntlig med stöd av Power-Point. I lärarhandledningen skall teorier, ämnesdidaktiska överväganden och genomförande beskrivas och motiveras.

Ett exempel på examinerande aktivitet från den senare delen av utbildningen hämtas från kursen *Lek som värld, fenomen och redskap*. Studenterna arbetar i mindre arbetslag med att planera och genomföra lekworkshops/föreställningar, som fått namnet "Inspirationsdag". Barn och pedagoger från förskolor bjuds in som publik och deltagare. Temat i inspirationsdagarna bygger på de fältstudier som studenterna genomfört, och de får därmed lite olika inriktningar, med lek som utgångspunkt. Efter genomförande utvärderar studenterna hela processen från start till genomförande.

Målet behandlas och examineras även i *UVK II* (termin 4), då med fokus på ledarskap, sociala relationer och specialpedagogik. Det sker bland annat genom arbete med fallbeskrivningar och gästföreläsningar, och examineras genom ett PM. Som ett medel för att öva samarbete och ledarskap arbetar studenterna med muntlig framställning i mindre grupper. Specialpedagogik som innehåll finns för övrigt även i kursen *Pedagogik i teori och förskolans praktik* (PE140G). Där behandlas det genom föreläsningar, litteraturstudier samt i seminarieform.

Sammanfattningsvis finns i utbildningen ett innehåll (lärandemål och läraktiviteter) som säkerställer (genom varierade examinationsformer) att studenterna har sådana färdigheter och förmågor som examen kräver. En översyn har skett i kursordning och innehåll, för att utveckla progressionen och täcka in examensmålets alla delar. Arbetet fortsätter med att än tydligare åstadkomma progression för samtliga

examensmål under "färdighet och förmåga", och för att analysera och utvärdera de olika formerna av läraaktiviteter och examinationer som beskrivits ovan. Denna uppföljning sker kontinuerligt i programarbetslaget, efter synpunkter från kurslärare, studenter och VFU-handledare. Detta behandlas mer utförligt längre fram i självvärderingen.

Måluppfyllelse – värderingsförmåga och förhållningssätt

Mål 6: visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällsliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen, samt en hållbar utveckling

Målet behandlas och examineras från termin 1 till och med termin 6 i följande kurser: *UVK I* (PE088G), *Pedagogik i teori och förskolans praktik I* (PE140G), *Naturvetenskap och teknik i förskolan* (PE123G), *UVK III:2* (PE104G), *VFU III* (PE033G) samt *VFU IV* (PE069G). Det innebär att lärandemål som ringar in examensmålet bearbetas och examineras inom alla de tre huvudområden som ingår i utbildningen, i kurser som ges från början av utbildningen och till och med den sista VFU-kursen. Undervisning, läraaktiviteter och examinationer sker med utgångspunkt i litteraturstudier, föreläsningar, fältstudier och examinerande skriftliga uppgifter. Examinationerna sker ofta genom kombinationer av praktiska uppgifter, exempelvis fältstudier, och en skriftlig uppgift. I några av kurserna ligger fokus på innehåll, arbete och uppgifter specifikt mot barns rättigheter och barnkonventionen, emedan några andra kurser är mer övergripande inriktade på värdegrundsaspekter i relation till förskolans och lärares uppdrag.

I kursen *Naturvetenskap och teknik* avgränsas målet till hållbar utveckling och arbete i förskolan. I kursen ingår en läraaktivitet/examination som är uppbyggd i flera steg. Det lärandemål som examineras är: "Visa förståelse för naturliga kretslopp, samband i naturen och människans delaktighet i dessa samt hållbar utveckling". Läraaktiviteter är föreläsningar, workshops och litteraturstudier. Den examinerande uppgiften är att i grupp planera en muntlig presentation till ett fiktivt föräldramöte. Utgångspunkten för uppgiften ska vara förskolans läroplan, en föreläsning om hållbar utveckling, kurslitteratur, samt egna erfarenheter och kunskap om ett utforskande arbetssätt. Ämnet ska vara ett långvarigt temaarbete som rör hållbar utveckling och som innefattar planer för hur föräldrar ska göras delaktiga i det. Temats syfte, innehåll och upplägg ska tydligt framgå vid presentationen samt hur det har dokumenterats. För godkänt krävs att: Presentationen innehåller föreskrivet innehåll och har en tydlig struktur och starka motiv för valt innehåll och upplägg. Tydliga och relevanta referenser finns till styrdokument och litteratur. Presentationen visar på god insikt i aktuellt område och är genomförd på ett engagerat och intresseväckande sätt som är anpassat efter målgruppen.

I kursen *Pedagogik i teori och förskolans praktik* är ett tema "Barnets bästa", vilket behandlas i form av föreläsningar och workshops. Studenterna examineras genom dels en enskild skrivuppgift, dels en gruppuppgift, som ska baseras på resonemang utifrån artiklar i barnkonventionen.

Mångfald i förskolan, som ges termin 7, är en kurs där målet behandlas från ett övergripande perspektiv. I kursen prövar och utvecklar studenterna sin värderingsförmåga och sitt förhållningssätt genom återkommande litteraturseminarier och i flera workshops med värderingsövningar, som har fokus på olika samhällsliga och etiska aspekter i relation till diskrimineringsgrunderna.

De två VFU-kurserna III och IV integreras ("infärgas") av *UVK III* respektive *Mångfald i förskolan*. Det innebär att i dessa VFU-kurser konkretiseras och bearbetas förhållningssätt och värderingsförmåga i praktisk handling. Detta examineras genom skriftliga uppgifter. I *UVK III:2* behandlas mänskliga rättigheter och

hållbar utveckling praktiskt, för att studenterna ska få exempel på relevanta teman att inrikta det självständiga arbetet emot.

Sammanfattningsvis tränas studenten i sin förmåga att göra bedömningar utifrån såväl vetenskapliga som samhälleliga och etiska aspekter. I uppgifter ska de också visa att de särskilt kan ta hänsyn till barns rättigheter och till hållbar utveckling. Målet behandlas alltså i olika slags kurser och med olika tematik och avgränsningar. Uppföljning av examensmålets behandling har skett, och hur detta sker visas längre fram i självvärderingen.

Jämställdhet

Mål 7: visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett jämställdhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten

Mål om jämställdhet behandlas och examineras i följande kurser: *Tal-, läs- och skrivutveckling för förskolebarn* (PE143G), *Barnlitteratur för förskollärare* (PE144G), *Mångfald i förskolan* (PE098G). Lärandemålen seminariebehandlas, och seminarierna tar sin utgångspunkt i föreläsningar och kurslitteratur. Examinationer sker förutom genom seminarier genom skriftliga papers. I kurserna *Tal-, läs- och skrivutveckling* och *Barnlitteratur för förskollärare* undervisar lärare som beforskar dessa områden. I undervisningen berörs partnerskap, förälskelse och sexualitet, och syftet är att inkludera och synliggöra olika aspekter och perspektiv på jämställdhet och jämlikhet. Undervisning kring jämställdhet, jämlikhet, klass, lika villkor, genus/kön och intersektionalitet behandlas under flera kurser i utbildningen. I kurserna behandlas bl.a. jämställdhet i relation till köns/genusaspekter, för att ge studenter möjligheter att utveckla sin förmåga att på ett övergripande sätt kommunicera och förankra förskolans värdegrund. Genom ämnesanknytningen i dessa båda kurser utvecklas studenternas förståelse av jämställdhet med hjälp även av litteratur, som ur olika perspektiv behandlar förskolebarns villkor för utvecklande av förmåga att tala, läsa och skriva.

I kursen *Tal-, läs- och skrivutveckling hos förskolebarn* finns detta examensmål med i sin helhet. Det bearbetas i en läraktivitet som knyts till en examination. Läraktiviteter är ett seminarium/workshop, där pojkar och flickors skriftspråksutveckling behandlas. Seminariets utgångspunkter är en inspelad föreläsning och litteraturstudier. Till seminariet ska studenterna ta med citat ur litteraturen som utgångspunkt för samtal. Ämnet behandlas sedan vidare och examineras i ett seminarium med jämställdhet- och jämlikhetsaspekter på läsutveckling i förskola som innehåll. Till detta seminarium ska studenterna på egen hand söka efter och läsa en vetenskaplig artikel som är relevant. Denna artikel ska sedan presenteras tillsammans med en diskussionsfråga. Uppgiftens bedömningskriterier för godkänt är: "Du visar förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten".

I kursen *Mångfald i förskolan* behandlas jämställdhet tillsammans med mångfaldsaspekter, det sker genom litteraturstudier och seminariebehandling. Eftersom kursen ges i termin 6 är kraven på förmåga högre, vilket avspeglas i målformuleringen: "visa fördjupad förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten". Undervisningen sker genom läraktiviteter som föreläsningar och olika slags praktiskt arbete genom workshops och värderingsövningar. Examinationen sker, som tidigare nämnts, genom ett paper. I detta paper ska studenterna utveckla resonemang och problematisera jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv och konkretisera hur dessa perspektiv kan förverkligas i förskoleverksamhet. Värt att nämnas i sammanhanget är att ett samarbete inletts med ett annat ämne (genusvetenskap) på MIUN, vars lärare/forskare anlitas som gästlärare på grund av sin forskningsexpertis på området.

Programmet följer kontinuerligt upp studenternas upplevelser av lika villkorsrelaterade frågor. Fokus i uppföljningen riktas exempelvis mot innehåll i kursplaner, läraktiviteter och examination, samt mot kurslitteratur. Vad gäller undervisningssituationer studeras språk, talutrymme, hierarkier, arbetsformer samt tydliggjorda och/eller dolda strukturer. Området "lika villkor" ingår även i alla kursvärderingar. Hösten 2018 anordnas även en temadag för studenter på programmet om jämställdhet. Denna dag har tillkommit efter studentinitiativ i samband med *Metoo*. Programmets lärare har 2018 fortbildats i jämställdhetsperspektivet i lärarutbildningarna.

Sammanfattningsvis behandlas genus och jämställdhet under flera av utbildningens kurser, och programmets lärare har fortbildats i genus- och jämställdhetsperspektiv. Av vikt bedömer programmet att genusaspekter även belyses framgent i kurser i VFU, och en översyn av detta ska därför göras. Programmet bedömer även att jämlikhetsperspektivet kanske hamnat i bakgrunden i detta examensmål, och ser ett behov av att utveckla lärandet kring det i fler kurser i utbildningen.

Uppföljning, åtgärder och återkoppling

En viktig del av hur programmet på en mer övergripande lärarutbildningsnivå följs upp har redan behandlats i avsnittet "Beskrivning". Här fokuseras istället på direkta programfrågor, som berör exempelvis examensförordningsmål och lärandemål, måluppfyllelse, läraktiviteter, examination, återkoppling och erfarenhetsutbyte. Programansvarig har samråd med programarbetslaget, främst kursansvariga och examinatore. Programarbetslagsmötena för förskolläraryrket, där såväl en professor som flera lektorer och adjunkter ingår, äger rum cirka en-två gånger per termin och då informeras om vad som sker inom lärarutbildningen och programmet, och programutveckling initieras. Mycket av arbetet med kvalitetsutvecklingen inom förskolläraryrket – exempelvis vad gäller utformningen av lärandemål och säkrande av examensmål, förändring och säkerställande av variation i läraktiviteter och examinationer, progressionsöversyn, utvärderingsarbete samt återkoppling till studenter eller exempelvis VFU- och övningsskolor – sker genom arbete i programarbetslaget. I uppdraget som programansvarig ingår ett övergripande pedagogiskt ledarskap för förskolläraryrket samt att vara sammanhållande kraft för de lärare som ingår i programmet, och dessa programträffar underlättar säkerställandet att utbildningens olika delar hänger ihop, att utbildningen ges med progression, att examinationsformer är varierande och att studenterna tränas att bli mer och mer självständiga genom utbildningen.

För förskolläraryrket är det en styrka att samtliga ingående kurser är samlade på en avdelning, och i ett ämne, nämligen pedagogik. Denna organisering har dels visat sig ge en tydlighet för såväl lärare som studenter och andra intressenter, dels underlättar den det systematiska kvalitetsarbetet i programmet. Programdialog för förskolläraryrket äger rum en gång per termin. Programdialoger inriktas mot att säkerställa kvaliteten i programmet, och behandlar frågor om söktryck, genomströmning, kompetensförsörjning, kompetensutveckling, kompetensbehov, programutveckling (inkluderat frågor rörande säkerställande av lärande- och examensmål, genomförande och läraktiviteter samt examination), studentvärderingar och återkoppling, samt marknadsföring. Programdialogen, vilken är det organisatoriskt beträffande sist tillkommande resultatet av det systematiska utvecklingsarbetet, är en utmärkt möjlighet att, utifrån programmet i fokus, samverka mellan program, kollegium och linje beträffande programmets behov, utveckling och kvalitetssäkring. Programdialogen är ett tämligen nytt inslag för att följa upp utbildningen "närmast" programmet, och den har tillkommit efter att behov därav har konstaterats av lärarutbildningsprogrammen.

På programmet utvärderas varje kurs. Sammanställningen i kvantitativ form, med eventuella åtgärdsförslag, återkopplas till den studentgrupp som genomfört utvärderingen och till kommande studentgrupp, vilka även informeras om vilka förändringar som skett i utbildningen. Utvärderingen läggs ut på Moodle för båda grupperna, och kommenteras vid behov av kursansvarig eller programansvarig. VFU-kursers utvärderingar ska återkopplas till VFU-samordnarna i kommunerna, för att den vägen förmedlas till övningsskolor och handledare. Denna gång återstår att kvalitetssäkra. De universitetsgemensamma kursutvärderingarna bedöms av programmet ha brister, främst med avseende på låg svarsfrekvens. För att komma till rätta med den låga svarsfrekvensen på dessa centrala kursutvärderingar försöker programmet numera att schemalägga utvärderingstillfällena i samband med kursernas slut, samt att maila studenterna och påminna om utvärderingen. Delvis på grund av den låga svarsfrekvensen görs på programmet sedan våren 2018 årsvisa utvärderingar, så kallade reflektionsutvärderingar, av programansvarig. De utförs i slutet av vårterminen under en lektion. De uppskattas få hög svarsfrekvens, och ska återkopplas till studenterna i början av höstterminen och diskuteras i programarbetslaget. Till skillnad från de andra utvärderingarna, som är begränsade till enskild kurs, fokuserar dessa på lärandet i ett längre perspektiv (årsvis). Reflektionsutvärderingen uppmuntrar till självreflektion över den egna lärprocessen, ger en mer sammanhållen bild över studenternas utveckling, progression, behov och synpunkter, och ska utgöra ett viktigt underlag i det systematiska kvalitetsarbetet för programmet. De två ovanstående formerna av systematiska utvärderingar, med det system för återkoppling och kvalitetsförbättrande åtgärder som relateras till dem, kompletteras ibland av muntliga eller skriftliga utvärderingar som respektive kursansvarig gör. Dessa utvärderingar är dock inte formaliserade i en arbetsordning, men görs av flera kursansvariga, och de har ett tillfredsställande deltagande. Utvärderingarna behandlas, förutom i ämneskollegiet i pedagogik även i programarbetslaget samt, vid behov, i SAOL och i Programrådet. Utvärderingarna blir för ämnet och programmet, genom programansvarig, ett underlag för att initiera kvalitetsutveckling. Föredragande av utvärderingarna är programansvarig och kursansvariga. Kursvärderingar utgör således ett viktigt verktyg för att kvalitetssäkra programmet, och systematiken i att följa upp och återkoppla utvärderingarna till relevanta grupper har förbättrats under programmets gång sedan 2011. Beträffande kvalitetssäkring av programmets styrdokument finns först universitetsgemensamma rutiner, och i enlighet med universitetets beslutsordning behandlas först utbildnings- och kursplaner för programmet av programansvarig i samråd med ämneskollegiet.

För bedömning av VFU lämnar VFU-handledaren underlag till VFU-kursansvarig och examinator vid universitetet. Universitetet är alltid ansvarigt för examinationen och de studerande examineras utifrån kursplanernas lärandemål. Kraven ökar under utbildningen, och det säkerställs att examensförordningens mål som särskilt tränas och examineras på VFU täcks in med progression. Bedömningen av studentens prestation sker i trepartssamtal mellan student, VFU-handledare och lärare från MIUN. Trepartssamtalen leds av MIUN:s lärare. För bedömning av VFU:n finns en särskild utformad, stegvis beskrivning. Den tar även upp frågor om vad som gäller vid underkännande. Om studenten inte uppnår godkänd nivå utifrån kursens lärandemål har hen rätt att göra om sin VFU enligt fastställda rutiner. Underkänns studenten även efter den andra VFU:n kan studenten ansöka om att få genomföra ett tredje försök. Om studenten underkänns även vid detta tillfälle blir hen förhindrad att fortsätta sin utbildning. Vid tveksamheter vid bedömning besöker en representant från MIUN VFU-handledare och student på plats i den verksamhet där studenten gör sin VFU. För att garantera ett rättssäkert förhållningssätt hanterar tre speciellt utbildade lärare alla ärenden om underkännanden och tveksamheter, och en ny chans till VFU ("om-VFU") ges vid underkännanden. För att säkerställa en kontinuitet mellan VFU-perioderna genomför studenterna en digital portfolio. Där reflekterar de över den senast genomförda VFU:n samt bedömningen av den och tydliggör sina utvecklingsmål inför kommande VFU-period. Portfolion är tillgänglig för studenten, VFU-handledaren och VFU-samordnaren. Den ingår i bedömningsunderlaget för VFU-kursen.

Som ett resultat av systematiskt kvalitetsarbete inom förskolläraryrket har flera betydelsefulla programförändringar skett sedan erhållna examensrätter, och programmet har kontinuerligt setts över, utifrån värderingar från studenter och inblandade lärare. En förändring som gjordes 2014 i kursutbudet var att UVK IV och Självständigt arbete placerades i termin 7. Tanken bakom dessa revideringar var att få en helhet av kurserna UVK IV och Självständigt arbete. Det fanns även en vilja att sprida UVK-kurser mer i utbildningen. I den första upplagan låg UVK III och UVK IV-terminerna efter varandra, vilket uppfattades som olyckligt beträffande progression och variation i utbildningen. En andra revidering gjordes till vårterminen 2015. Då gällde det upplägget i termin 5. Kursen UVK III del 1 bytte plats med kursen Musik och rytm i förskolan, vilket gav följderna att UVK III moment 1 och 2 nu läses i en följd, och att terminen startar med Musik och rytm, vilken i sin tur färgar in kursen VFU III. Detta upplägg har uppskattats av studenter och lärare, och ger en bättre progression i utbildningen. Arbetet med progression i utbildningen har dock fortsatt, och från och med vårterminen 2018 är upplägget på förskolläraryrket reviderat, och kursplanerna har setts över.⁹ För att skapa en tydligare röd tråd och progression i utbildningen, och följaktligen minska risken att utbildningen uppfattas som splittrad eller spretig, består varje termin nu av en kurs med delmoment. Planeringen av denna förändring har pågått från 2016 och framåt, och utförts dels i programarbetslaget, dels i en liten utvecklingsgrupp, bestående av programansvarig, samt ytterligare en lektor och en adjunkt. Revideringen har också haft syftet att ge studenterna ännu bättre stöd för att nå en förståelse av vad högre studier och professionsutbildning innebär, och av vad som kommer att krävas av dem. Förändringar i kursplaner innebär även att "vetenskaplig medvetenhet" tidigare blivit ett innehåll i utbildningen, liksom maktaspekter och relationen mellan vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Progressionen avseende studenternas "vetenskapliga skolning" har alltså setts över. Vetenskapligt tänkande och skrivande, vetenskapsteori samt forskningsmetodik är inslag från början i utbildningen. Progressionen mot "vetenskaplig skolning" ska på detta sätt vara tydligt, och inslag finns således med exempelvis inslag av vetenskapsteori redan från start, och sedan fortsätter vetenskapsteori, forskningsmetodik och vetenskapligt skrivande att utvecklas på alltmer fördjupat sätt genom utbildningen. Förutom utvecklingen av vetenskaplig skolning i programmet pågår en översyn av arbetssätt och examinationer. Översynen handlar delvis om att försöka skapa färre men "skarpare" examinationer. Exempelvis har fler tentamina lagts in som examinationsform under utbildningen, efter att behov därom konstaterats av lärare. I detta ligger också ett säkerställande om individuell rättssäker examination av lärandemålen. Utgångspunkten har varit att examinationer ska vara varierade, och att det är bättre med färre examinationer så att mer av undervisningstiden kan användas till att på olika sätt bearbeta innehåll i kurser. Det kan vara genom föreläsningar, workshops, exkursioner, fältuppgifter, seminarier eller andra praktiska läraaktiviteter. Som nämnts har säkrats (genom en examensmålmatrix) att samtliga examensmål behandlas. Dock kvarstår arbetet att bryta ner alla examensmål till lärandemål med progression. En utförlig progressionsmatrix håller därför på att tas fram, vilken ska täcka in även läraaktiviteter och examinationer. Dock avstannar aldrig arbetet med förändringar i utbildningsplan och kursplaner, utan utbildningen förändras kontinuerligt efter värderingar från lärare, studenter och arbetsliv.

Vidare har programmet en ny kull i Östersund som har sin utbildning campusförlagd. Programmet planerar att genomföra en analys där de båda distributionsformerna jämförs utifrån kvalitets- och lärandeaspekter. Det upplägg som utbildningen nu fått, både den etablerade campus-distansmodellen och den nya campusutbildningen, fungerar generellt bra. I alla fall att döma av student- och lärarvärderingar samt synpunkter från fältet genom övningsförskolor.

⁹ Till största del kommer de olika kurserna att ge samma terminer som tidigare, men termin 3 och 4 är omarbetade. Matematik i förskola och UVK II har bytt plats med varandra. Det innebär att termin 3 blir en termin med Förskolepedagogik och UVK, och termin 4 blir en termin som blir helt inriktad på Ma, No och teknik, med tillhörande VFU.

Genomströmningen har kontinuerligt förbättrats. För att studenterna ska genomföra utbildningen i tid är den viktigaste åtgärden som vidtagits att progressionen i utbildningen har setts över. Nya examinationstillfällen för de som underkänts ligger i nära anslutning till kursers avslut, och mer stöd ges i början av utbildningen. Dessutom får studenterna stöd via handledningsforum i Moodle. Dessutom har arbetats med närvaron under de campusförlagda veckorna, och variation av läraktiviteter och examinationer har gjort att den är god, vilket ökat måluppfyllelsen. Andra åtgärder har varit att ge möjlighet till studentmentorer och studentstöd, och att synliggöra den tid utbildningen faktiskt tar i anspråk.

Sammanfattningsvis innebär ovanstående att programmets arbete med systematiskt kvalitetsarbete har utvecklats väsentligt sedan 2011. Idag finns fungerande system för utvärdering, uppföljning och återkoppling. Det kan även konstateras att den ovan beskrivna organisationen av lärarutbildningen är positiv för förskolläraryrket kvalitetsutvecklingsarbete. Ansvarsfördelningen är tydlig mellan linje och kollegium. Det finns väl utvecklade strukturer för samtal, kvalitetsarbete och återkoppling, och organiseringen av programmet, och samarbetet därkring underlättas än mer av att lärarkrafterna i huvudsak är samlade på en och samma avdelning och i ett ämne. Programdialogen, vilken är det organisatoriskt beträffande, sist tillkommande resultatet av ett systematiskt utvecklingsarbete, ger ytterligare möjligheter att samarbeta beträffande behov, programutveckling och kvalitetsarbete. Genom de olika organ ovan beskrivna (från programsamråd och programdialog närmast programmet till de mer lärarutbildningsprogramövergripande Programrådet, SAOL och Forskningsberedande rådet) sker samverkan på flera olika nivåer, samtidigt som det säkerställs att det finns nivåer för att hantera olika typer av programrelaterade frågor. Förskolläraryrket blir genom denna organisation en central del av, och ett gemensamt ansvar för, den mer omfattande lärarutbildningsmiljön, från frågor rörande fördelning av forskningsmedel och kompetenssäkring till frågor rörande specifika kursärenden, som lärandemål, undervisning, examination samt utvärdering och återkoppling. Ett utvecklingsområde är att öka studentrepresentationen i för studenter tillgängliga organ. Dels har campusförlagda lärarutbildningsprogram börjat bidra till ökad representation, dels informerar programansvariga numera, ofta tillsammans med studentkår, om vikten och behovet av samt möjligheterna och fördelarna med, att förskollärestudenter engagerar sig som representanter i olika organ. Ett annat utvecklingsområde är att genom arbete med progressionsmatrisen fortsätta med översynen av samtliga examensmål, och av hur de behandlas i form av lärandemål, läraktiviteter och examinationer. Ett annat, förutom att öka studentrepresentationen i kvalitetssäkringsarbetet, är att se till att de nya utvärderingsinstrumenten blir framgångsrika, samt att VFU-kursers utvärderingar verkligen återkopplas till verksamheten.

Studentperspektiv

De senaste åren har gjorts betydande förbättringar för programmets studenter och lärare dels av den fysiska miljön, dels av e-lärandemiljön.¹⁰ Universitetsbiblioteket utgör ett viktigt stöd för studenternas studier. Ett konkret exempel är de studentmentorer som finns på plats i biblioteket för att vara ett stöd för studenterna i deras lärande. Mentorena hjälper studenterna med grundläggande IT-frågor, studentportalen och

¹⁰ Lärarutbildningsprogrammen på MIUN bedrev fram till sommaren 2016 sin verksamhet i Härnösand. I och med läsåret 2016/2017 har avdelningen för utbildningsvetenskap (UTV), och följaktligen lärarutbildningsprogrammen, koncentrerats till campus Sundsvall. Detta är en viktig förändring för lärarstudenterna, eftersom de nu har möjlighet att studera vid ett campus med betydligt större resurser, fler studenter, betydligt aktivare studentkår, samt i en fysisk studiemiljö av mycket hög kvalitet. Undervisningslokalerna är nybyggda och anpassade till lärarutbildningens behov, och ligger i direkt anslutning till den avdelning där programmet bedrivs. Lokalerna uppvisar en variation i utformning, vilket underlättar variation i arbetssätt och läraktiviteter. I lokalerna har skapats särskilda didaktiska rum och digitala lärmiljöer, vilket underlättat en pedagogisk utveckling i riktning mot studentaktiverande undervisningsmetoder. Utvecklingen beträffande den fysiska utbildningsmiljön har således för lärarutbildningen del varit mycket positiv de sista åren.

lärplattformen, samt grunderna i uppsats- och PM-skrivande. Denna service finns givetvis också tillgänglig via lärosätets hemsida. Universitetsbiblioteket erbjuder även utbildningar i informationssökning. Bibliotekarier kommer in tidigt i utbildningen och undervisar, i första hand om informationssökning. Programansvarig och kursansvariga lärare informerar kontinuerligt om detta studentstöd, till exempel i studiehandledningar, på Moodle eller vid läsårs- och kursupptakt. Det ovan sammantagna resulterar i en fysisk utbildnings- och forskningsmiljö av hög klass.

Beträffande den psykosociala arbetsmiljön samlas inom benämningen "Lika villkor" det som görs för att skapa en god studentmiljö, fri från diskriminering, trakasserier och kränkande särbehandling. För forskolläraryrket är åtgärdsprogrammet upprättat på UTV. Det informeras konsekvent vart studenter kan vända sig för råd, stöd och information, och lika-villkor är en del av varje kursutvärdering. Lika-villkorsfrågor får också tämligen stort utrymme i utbildningen, som i lärandemål, läraaktiviteter, litteratur och examinationer, samt i utvärderingar och uppföljning.

Studentrepresentanter bereds plats i alla beslutande och beredande organ vars verksamhet har betydelse för forskolläraryrket. Studenterna har representation, genom studentkåren, i Programrådet, i SAOL, i Ämneskollegiet i pedagogik samt i Övningsskoleprojektets styrgrupp och i RUN:s ledningsgrupp. Möjligheten till studentinflytande är således säkrat i de dokument som reglerar forskolläraryrket. Dock har det varit svårt att finna studenter som är beredda att fylla dessa platser. I utvärderingar framkommer att de främsta orsakerna till detta dels varit att många studenter läser i form av campusdistans, dels bristande information. För att åtgärda detta informerar numera programansvarig, vanligtvis tillsammans med studentkårsrepresentant, dels om vikten av och möjligheterna till studentinflytande, dels om utbildningens organisation och hur representationen ser ut, vid varje läsårsupptakt. Detta görs såväl för nya studenter på programmet som för de som ska börja år 2 och 3 i utbildningen. Nyligen har det även skett via mail i samarbete med Studentkåren. Studentkårens verksamhet inriktad mot lärarutbildningen har ökat kraftigt sedan flytten av lärarutbildningarna till campus Sundsvall, där en betydligt mer aktiv studentkår finns. Detta har gjort att representationsplatser för studenter börjat fyllas.

För att öka studenternas rättssäkerhet vid examination tillämpas anonyma tentamina. Vidare diskuteras bedömningsfrågor återkommande i programarbetslaget, vilket ger ökad samsyn kring bedömning och grunden i aktuella styrdokument. I kurserna genomförs regelbundet möten för de som bedömer de skriftliga uppgifterna så att en så god sambedömning som möjligt kommer till stånd. Detta ska säkerställa att motsvarande insatser för studenterna ger likvärdiga betyg. En annan viktig del av studenternas inflytande utgörs av kursvärderingarna, som även ur ett studentperspektiv har behandlats mer ingående ovan. Ytterligare en konkret åtgärd, men som visar programmets lyhördhet för studenters förslag och aktiva omvärldsbevakning, är den temadag om jämställdhet för lärarstudenterna som äger rum hösten 2018. Temadagen föranleddes av *Metoo*, och genom studenters önskan om ytterligare fokus mot jämställdhetsfrågor i utbildningen och i skolan.

En del av MIUN:s nuvarande uppföljnings- och utvärderingssystem heter *Nöjd studentindex*. Lärarstudenter ingår i dessa undersökningar. Även om inte lärarutbildningen behandlas separat i mätningarna, framgår det av Nöjd studentindex för 2016 att distansstudenterna i Härnösand, vilka till huvuddelen var lärarstudenter, i större utsträckning än övriga på MIUN var nöjda med sin utbildning. Ytterligare en form av utvärdering är alumnuppföljningar. Alumnernas erfarenheter är viktiga för utbildningens kvalitetssäkring. En specifik alumniutvärdering som MIUN deltar i är den nationella utvärdering som utförs med fyra års intervaller av Lärarkonventet. Resultaten av den har analyserats och bearbetats systematiskt i hela styrkedjan för programmet, från programarbetslag till programråd och i SAOL. För forskolläraryrket bedöms ett

utvecklingsarbete framgent vara att ändock utveckla arbetet med att närmast programmet än mer systematiskt tillvarata alumners erfarenheter.

Insatser för breddad rekrytering har varit lyckosamma till programmet, främst av studenter från studieovana miljöer. Detta innebär dock att behov av studentstöd ökat, och universitetet håller just nu på att vidareutveckla studentstödsverksamheten, bland annat på grund av att behov därom påtalats av lärarutbildningen.¹¹ Vidare har en omfattande avhoppsanalys gjorts, och ytterligare en sådan kommer att göras framgent. Denna visar dock inte på några särskilt utmärkande orsaker till avhopp, inte heller på att avhopp generellt kan relateras till ålder, kön eller etnicitet. För att rekrytera fler män på programmet deltar förskolläraryrket på olika studentrekryteringsdagar tillsammans med utbildningar som normalt rekryterar fler män, i hopp om att snedrekryteringen till programmet ska minska. I huvudsak betraktas detta fenomen dock som strukturellt betingat, och det är osäkert om ett enskilt universitets försök att bryta mönstren blir framgångsrikt. Mer omfattande strukturomvandlingsåtgärder måste till, där dock MIUN:s och programmets jämställdhetsarbete kan verka bidragande för att förändra nationella eller universella mönster.

Sammanfattningsvis har studentinflytandet stärkts sedan 2011. Programmet bedömer att strukturerna för studentinflytande finns, och även en medvetenhet hos lärare och ledning för utbildningen om vikten av studentinflytande. Ett arbete med att få fler representanter på plats har även inletts. Detta tillsammans med kåren. Kurserna utvärderas konsekvent, och studenternas frågor och synpunkter leder till kvalitetsförbättrande åtgärder. Även alumniarbetet har utvecklats betydligt sedan programmet startade, och synpunkter från alumner tas idag tillvara genom den nationella alumnenkäten. Arbetet med att systematiskt ta tillvara alumners erfarenheter kan dock bli än bättre.

Arbetsliv och samverkan

I denna del behandlas bland annat regional samverkan, VFU-organisation, arbetslivsanknytning och internationalisering. Förskolläraryrket genererar ett stort mervärde för skolutvecklingen i Västernorrlands, Jämtlands och norra Gävleborgs län. Utbildningsmiljön producerar exempelvis lärarfortbildningar och skolnära forskningsprojekt riktade mot förskolan. En viktig förutsättning för att detta ska kunna fungera är det finns en bred och dynamisk lärarutbildningsmiljö vid MIUN.

Regional samverkan, arbetslivsanknytning och internationalisering

Läraryrket har bland annat utvecklat en systematisk och långsiktig samverkan med regionens skolor, fritidshem och förskolor. Av särskild betydelse är RUN. Nätverk grundades 2006 och är ett regionalt forum där kommunerna i regionen och universitetet samordnar utveckling och forskningsanknytning av skola, fritidshem och förskola samt av läraryrket. Dessutom organiseras kompetensutveckling av parterna. RUN har avtal med samtliga 19 kommuner i regionen. Varje år träffas skolhuvudmän och representanter från läraryrket i den så kallade RUN-riksdagen för gemensamma föreläsningar, forskningspresentationer och verksamhetsdiskussioner för kommande år.¹² Ytterligare en viktig form av

¹¹ Något bör också sägas om studie- och karriärvägledningen. Studievägledningen bistår även med pedagogiskt stöd till universitetets studenter med funktionsnedsättning. För de studenter på programmet som har en funktionsnedsättning av den art att det behövs någon form av pedagogiskt stöd finns en välutvecklad stödfunktion. MIUN:s samordnare kan bistå den studerande med att ordna mentorstöd, resursrum, tekniska eller pedagogiska hjälpmedel, teckenspråkstolk/skrivtolk samt specialarrangemang vid examination och lokalanpassning.

¹² RUN har under åren byggt upp en inre struktur av nätverk riktade mot specifika grupper, liksom en systematisk hantering och samordning av utbildnings- och kompetensutveckling som efterfrågas av skolhuvudmännen. Dessa nätverk är ett sätt att upprätthålla en kontinuerlig dialog och

samverkan handlar om att finansiera och bedriva forskningsprojekt i samverkan med kommunala aktörer och verksamheter. Dessa projekt har behandlats tidigare i denna självvärdering. Det välutvecklade samarbetet med verksamma förskollärare och förskolechefer kan gestaltas med hjälp av de inslag under utbildningen då yrkesverksamma förskollärare engageras som gästlärare. Detta har berörts tidigare i utvärderingen, men ytterligare ett exempel kan ges. Under termin 6 i programmet kommer förskollärare till campus med sina barngrupper. Under dessa "Inspirationsdagar" deltar förskollärarna och eleverna i lekworkshops, planerade och under ledning av programstudenterna. Förskollärarna ger studenterna feedback, vilken av studenterna brukar anses som mycket värdefull och uppskattad. Förskollärarna bjuds därefter in till någon av de föreläsningar som MIUN anordnar som fortbildning. Exempelvis fick de våren 2018 en inbjudan till det högre seminariet om "Normkritiska rum i förskolan". Detta är ett exempel på programutbildningens bro till förskoleverksamhet i kommunerna.

Under 2018 kommer RUN att fokusera på tre insatsområden. Det är systematiskt kvalitetsarbete, kompetensförsörjning samt inkluderande skola, innefattande nyanlända elevers lärande samt pojkar och flickors lärande. Av betydelse för förskolläraryrket anordnas bland annat erfarenhetsutbyte, kulturanalys samt kvällsföreläsningar för verksamma förskollärare och studenter. Beträffande inkluderande skola anordnas utbildningsdagar för studie- och yrkesvägledare, en kurs om flerspråkighet och interkulturalitet i förskolan, samt en teamutbildning om nyanländas skolframgång. Dessutom anordnas en seminarieserie om systematiskt kvalitetsarbete i förskolan. Gällande kompetensförsörjning anordnas en arbetsmarknadsdag ("karriärdag") för möten lärarstudenter och skolhuvudmän, en rekryteringsutbildning för förskolechefer och rektorer, samt seminarier om kompetenskartläggning och kompetensväxling. Kommunerna får visa vad de har att erbjuda, och förskollärestudenterna får möta arbetslivsrepresentanter från många kommuner.

MIUN använder sig också av uppdragsutbildning som samverkansform. Ett stort antal av dessa kurser är relaterade till skolutvecklingen i regionen, och därmed även till den forsknings- och utbildningsmiljö som förskolläraryrket ingår i. Lärosätet erbjuder och genomför en rad olika kompetensutvecklande uppdragsutbildningar för grupper som är verksamma inom förskola och skola, bland annat i kulturanalys, skoljuridik och kompetensutvecklande uppdragsutbildningar för kommuners arbete med att vidareutveckla mottagandet av och utbildningen för nyanlända elever. Utbildningarna erbjuds till såväl chefer, rektorer, lärare och övrig personal i förskola, fritidshem och skola.

En del av samverkan handlar om samarbete med lärosäten utanför Sverige. De avdelningar som medverkar i lärarutbildningen har för närvarande 26 Erasmusavtal i Europa. Idag finns avtal i Norden, men även i östra, västra och södra Europa, vilket erbjuder studenterna ett brett urval att välja från. Studenter erbjuds möjligheten till utlands-VFU. Det ger studenter möjlighet till kortare mobilitetsperioder, vilket öppnar möjligheten för studenter med barn och familj att kunna få utlandserfarenhet. MIUN har ett kontaktnät med förskolor, fritidshem och skolor i fyra världsdelar för att erbjuda VFU av god kvalitet. Varje termin åker studenter från MIUN:s förskolläraryrket på utlands-VFU, och internationella studenter gör VFU i MIUN:s region genom programmets goda samarbete med förskolor i regionen. Totalt ingår MIUN i tre internationella nätverk, som tillsammans täcker in lärarutbildningens olika program. Två av dessa är Nordplusnätverk, varav förskolläraryrket medverkar i ett av dessa. Partners är Borås högskola,

samverkan på operativ nivå mellan kommunerna och MIUN. För förskolläraryrket innebär nätverken att utvecklingsarbete inom regionen överblickas, och att erfarenhetsutbyte sker mellan förskolor, kommuner och universitet, samt till att framgångsfaktorer kartläggs och goda exempel sprids. Nätverken engagerar både universitetets lärarutbildare och lokala lärarutbildare, och de identifierar behov av kompletterande utbildning, fortbildning, gemensamma projekt för skolutveckling och forskning byggd på beprövad erfarenhet. Exempel på resultat är initiativ som tagits till tjänster som utvecklingspedagoger, forskningsprojekt om elevinflytande och tjänster som kommundoktorander.

Kaunas College i Litauen, Åbo Akademi i Finland, Nord-universitetet i Nesna, University College Lillebaelt och University College Northern Jutland i Danmark. Detta nätverk innefattar bland annat studentutbyte, mobilitet och intensivkurser samt lärarutbyte.

Övningsskolor och VFU-organisation

MIUN har i samverkan med omgivande kommuner utvecklat sin VFU-organisation till att bli en mycket väl fungerande samverkansorganisation. Genom denna samverkan kan förskollärostudenterna garanteras en verksamhetsförlagd utbildning av hög kvalitet. Samtidigt bidrar den verksamhetsförlagda utbildningen till kompetenshöjning både för universitetets programlärare och för kommunernas förskollärare. Kurserna utvärderas systematiskt, och återkoppling sker till studenter, VFU-samordnare och handledare (här är som nämnts ett utvecklingsområde att säkerställa att alla VFU-skolor involveras i återkoppling, även de utanför regionen). Alla studenter får adekvat VFU-plats, och kurserna har nöjda studenter. För att samordna den verksamhetsförlagda delen av programstudenternas utbildning finns en VFU-studierektor, som har ett övergripande ansvar för VFU inom MIUN:s lärarutbildningsprogram. Studierektorn deltar i programrådet och adjungeras vid behov till programdialogen för förskolläroprogrammet.

Omkring 75 procent av MIUN:s studenter på förskolläroprogrammet rekryteras från den egna regionen. Den präglas av relativt små och glest befolkade kommuner, samtidigt som det finns några större kommuner med större centralorter, som Sundsvall, Östersund och Örnsköldsvik som de största. Detta skapar särskilda utmaningar vad gäller organisering av den verksamhetsförlagda utbildningen och samverkan med skolhuvudmän i regionen. Med bland annat detta som bakgrund ansökte MIUN om att ingå i försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor, vilket beviljades i maj 2014. Ansökan hade innan diskuterats med huvudmännen i regionen. Övningsskoleprojektet startade upp i en mindre skala våren 2015, men idag gör en klar majoritet av förskollärostudenterna sin verksamhetsförlagda utbildning på en övningsskola. De sista kommunerna i regionen klev in i projektet våren 2018. MIUN arbetar med en modell om övningsskoleområden. Denna modell har fått mycket uppmärksamhet och positiv kritik. Modellen gör det möjligt att få välutbildade handledare, samtidigt som studenterna kan få erfarenheter från fler än en VFU-skola. Upplägget med övningsskoleområden samlar således det bästa med övningsskolor, samtidigt som en "breddning" av VFU:n är möjlig inom ramen för projektet, vilket ger studenterna fler och andra erfarenheter. Förutom detta kan studenterna göra en del av VFU:n utanför övningsskoleområdet, för att få ytterligare breddning. Det kan till exempel röra sig om utlands-VFU, eller mot en annan skolmiljö, för att till exempel få erfarenheter av arbete med nyanländas lärande eller av de skilda förutsättningar verksamhet i storstad och glesbygd kan ha. Programmet ser det som önskvärt, ur kvalitetssynpunkt, att all verksamhetsförlagd utbildning på sikt skall genomföras i ett övningsskoleområde.¹³ Målen med försöksverksamheten för förskolläroprogrammet måste betraktas som uppnådda, och de kan sammanfattas i fyra punkter: en kvalitetsutveckling av förskolläroutbildningen i sin helhet, specifikt av den verksamhetsförlagda utbildningen; en utveckling och förstärkning av den skolbaserade forskningen, vilket ökat förskolläroutbildningens forskningsanknytning och skapat en naturlig och dynamisk miljö för möten mellan forskning och praktik; generering av skolutveckling och kompetenshöjning i ett regionalt perspektiv, utifrån övningsskolornas roller som motorer i skolhuvudmännens kvalitetsutvecklingsarbete i förskolan och skolan; bidrag till kompetensförsörjning i förskolan för MIUN:s samarbetskommuner.

Ovanstående har åstadkommit bland annat genom att: förskollärostudenterna fullgör huvuddelen av sin VFU i övningsförskolor; en majoritet av studenterna omfattas; en omfattande handledarutbildning

¹³ Det är också MIUN:s bedömning att försöksverksamheten bör syfta till att permanentas efter den femåriga försöksperioden. Övningsskoleprojektet är f.ö. under utvärdering. Ett resultat av den är att arbetet med mentorskap och mentorsgrupper kommer att göras om.

säkerställer god handledartäthet och handledarkompetens; VFU-handledare ansvarar för professionsseminarier, där handledare, studenter samt lärare från MIUN ingår, och vars innehåll bland annat riktas mot relationell och kommunikativ förmåga, ledarskap, didaktisk förmåga och reflektionsförmåga; fördjupande handledningssamtal äger rum mellan VFU-handledare och student; MIUN anordnar didaktiska seminarier; förskollärostudenterna har tillgång till övningsförskolan för att göra fältstudier och fältuppgifter under kurser som ej innehåller VFU; trepartssamtal äger rum under studenternas andra VFU; representanter för övningsförskolan deltar i planering av VFU-kurs; kompetensväxling sker mellan övningsförskolor och MIUN i form av att skickliga yrkesverksamma förskollärare deltar i teoretiska kurser, och MIUN i sin tur deltar i utvecklings- och forskningsprojekt.

Tillsammans med samverkande kommuner har MIUN:s VFU-organisation utvecklat och implementerat en modell för hur fördjupad reflektion över mötet mellan teori och praktik kan ske. Den heter *Modell för integrering av teori och praktik*, och har använts sedan 2010. Två utbildningar om vardera 7,5 hp. anordnas för övningsskolorna: En första grundläggande utbildning för samtliga förskollärare på övningsskolan, benämnd "Att arbeta i övningsskolor", och en andra, riktade till handledare, benämnd "Att handleda i övningsskolor". Övningsskoleverksamheten har också beforskats, bland annat genom ett pågående licentiatprojekt. Ytterligare forskning om projektet är i uppstart. MIUN har precis beslutat att starta forskning om studenternas uppfattningar om övningsskolor. De studenter som inte gör sin VFU inom ramen för övningsskoleprojektet gör "vanlig" VFU. Även då har handledarna genomgått en obligatorisk handledarutbildning. Dock är den endast 2+2 dagar. Den goda samverkan med regionen och MIUN:s väl utbyggda VFU-organisation gör att alla studenter får VFU-plats. För VFU-platser utanför regionen krävs stora insatser, men utbildningen har ett kontaktnät med samordnare från andra lärosäten och kommuner runt om i landet, och alla studenter får ändamålsenliga VFU-platser. För dessa handledare planeras en webbaserad handledarutbildning, som ska vara klar under hösten 2018.

För förskolläroutbildningens del är således arbetslivsanknytningen god. Via exempelvis samarbete programansvarig/kursansvariga och förskolor, RUN-nätverket, övningsförskoleverksamheten och kompetensväxling har ett nätverk av samverkan skapats som ger förskollärostudenterna och ansvariga för utbildningen på programmet mycket goda kontakter med arbetslivet. Här finns forum och strukturer etablerade för att inhämta sådan information som är relevant för förskolläroutbildningens kvalitetssäkring och utveckling, till exempel beträffande användbarhet och förberedelse för arbetslivet. Härifrån hämtas också representation från arbetslivet till olika organ, som till programrådet eller som adjungerande till programsamråd. Ett viktigt fält i behov av ökade kunskaper, vilket framkommit genom dessa kanaler, är ökad kompetens beträffande nyanländas lärande. Detta är ett inslag som därför har stärkts, och kommer att vidareutvecklas ytterligare, i programmet.

MIUN har även i samverkan med regionen startat förskolläroutbildning i Östersund. Drygt 30 studenter läser programmet som startade hösten 2017. De är i genomsnitt två dagar per vecka på Campus. Vanligtvis pendlar lärare från UTV till Östersund för att undervisa (detta främst för att hålla samman den vetenskapliga miljön i Sundsvall). Ett annat exempel på aktuell samverkan är med Scenkonst Västernorrland. Denna samverkan ger metodikundervisning i hur kulturella uttrycksformer kan användas. Även denna samverkan har varit framgångsrik, och kommer att fortsätta. Arbetet startade med medel från Samverkansorganet på MIUN och Sundsvalls kommun. Pilotprojektet har blivit nationellt uppmärksammat och presenterat på Scenkonstbiennalen i Norrköping våren 2017. Vidare deltar programmet varje termin i informationsmöten med många kommuner. Exempelvis anordnar Åre lärcenter ett möte varje år med kommuner dels från MIUN:s region, dels från kommuner längre norrut. Programmet deltar även i

informationsmöten ("Öppet hus") för gymnasieungdomar som hålls varje hösttermin på respektive Campusort.

Över tid har alltså goda relationer utvecklats mellan lärosätet och skolhuvudmännen i regionen. MIUN har, inom ramen för den ovan beskrivna regionala samverkan med kommuner och skolhuvudmän, arbetat för kompetensförsörjningen till skolorna i regionen och i och med detta utvecklat en förståelse för regionens specifika behov. Det har exempelvis visat sig vara enklare för kommuner i glesbygd att rekrytera examinerade förskollärare som lärt känna en skola/kommun under sin studietid än att rekrytera någon som aldrig besökt kommunen.

Sammanfattningsvis kan konstateras att MIUN:s förskollärarytbildning är en omistlig del av utbildningsutbudet och kompetensförsörjningen vad gäller förskollärare i hela regionen, och utbildningen bidrar med kvalitetsutveckling och inhämtar kunskap från regionens skolhuvudmän, genom exempelvis deras representanter i olika organ, i övningsskoleverksamheten och i RUN.